

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «**Видатки на оборону: проблеми та перспективи**»
здобувача Шличкової Олександрі Сергіївни

Науковий керівник: кандидат економічних наук, Білінець Марина
Юріївна

_____
(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Опарін В.М
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

_____
(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ	6
1.1. Поняття та види видатків державного бюджету.....	6
1.2. Видатки на оборону: особливості та нормативно-правове регулювання	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В БЮДЖЕТІ УКРАЇНИ	22
2.1. Індикатори та показники, що характеризують видатки на оборону.....	22
2.2. Динаміка видатків на оборону в Україні.....	27
2.3. Оцінка тенденцій та змін в видатках на оборону в умовах війни в Україні.....	33
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ.....	40
3.1. Проблемні аспекти здійснення видатків на оборону та шляхи їх вирішення.....	40
3.2. Напрями підвищення ефективності видатків на оборону в Україні та перспективи їх розвитку.....	46
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Актуальність теми. У кожній країні оборонний сектор у своїх різноманітних формах є потужним спільнотою і часто відіграє провідну роль. Прагнення уряду забезпечити обороноздатність країни виражається в оптимальному складі військового бюджету, доцільності витрат на оборону, орієнтації на умови воєнного конфлікту та приведенні бюджету до міжнародних стандартів.

При цьому основним завданням держави є захист її від будь-якої зовнішньої агресії, на її суверенітету, незалежності, територіальної цілісності, стабільності та швидкої локалізації внутрішніх конфліктів.

Дослідження сучасних бюджетних проблем в Україні зумовлене реалізацією екзогенних факторів, а саме посиленням військової агресії з 2014 року та війною з 2022 року, що суттєво вплинуло на обсяги та форми фінансування військової сфери, яка також характеризується збільшення частки перерозподілу ВВП на оборону як структурної складової видатків. Завдяки короткостроковому нарощуванню бойових можливостей ЗСУ та суттєвій міжнародній допомозі вдається стримувати агресора. Але актуальним залишається питання забезпечення ефективності української армії за рахунок витрачених на неї ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання державної політики у сфері фінансування оборони досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені. Досить вагомий внесок у дослідження цього питання зробили Л. Абалкін, В. Ольшевський, Дж. Дентон, Р. Міллер, Дж. Стігліц, А. Качинський, Р. Лукабо, П. Костюк, А. Лодзянов, Р. Несмянович, С. Прокопенко, А. Арбатов, В. Леонов, О. Черняк, І. Бінько, В. Шлемко.

Метою роботи є дослідження сучасного стану видатків на оборону, а також визначення проблемних аспектів та розробка заходів з удосконалення видатків на оборону України в сучасних умовах.

Відповідно до мети встановлено наступні **завдання** дослідження:

- визначити поняття та види видатків державного бюджету;
- дослідити видатки на оборону, а саме їх особливості та нормативно-правове регулювання;
- визначити індикатори та показники, що характеризують видатки на оборону;
- проаналізувати динаміку видатків Зведеного бюджету України;
- здійснити оцінку тенденцій та змін у видатках на оборону в умовах війни в Україні;
- визначити проблемні аспекти видатків на оборону та напрямки їх вирішення;
- встановити напрями підвищення та перспективи розвитку фінансування видатків на оборону.

Об'єктом дослідження є видатки на оборону в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування та розподілу видатків на оборону.

Методи дослідження. Основними методами дослідження, що було використано в роботі стали: метод аналізу і синтезу, узагальнення, таблично-графічний, економіко-статистичний.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість отриманих результатів полягає в узагальненні підходів до поняття видатків державного бюджету, а також в систематизації видів видатків бюджету. Також здійснено дослідження та узагальнення сутності видатків на оборону, а саме їх особливості та нормативно-правове регулювання.

Практична значущість отриманих результатів полягає в оцінці тенденцій та змін в видатках на оборону в умовах війни в Україні, виокремленні та узагальненні проблемних аспектів видатків на оборону та розроблені напрямків їх вирішення, а також визначені перспектив

покращення видатків на оборону. Запропоновані рекомендації можуть бути використані в роботі органів Міністерства фінансів та Міністерства оборони України.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є чинні законодавчі нормативні акти України, наукові роботи вітчизняних та іноземних авторів, матеріали інших аналітичних фахових публікацій в періодичних та спеціальних наукових виданнях, матеріали Державної служби статистики, Міністерства фінансів, Міністерства оборони, та Інтернет ресурси щодо питань здійснення видатків з зведеного бюджету, а також видатків на оборону.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ

1.1. Поняття та види видатків державного бюджету

Економічний і соціальний розвиток країни потребує підвищення якості надання державних послуг, оптимізації масштабів видатків, раціонального використання бюджетних коштів. У цьому випадку основою бюджетного фінансування доцільно вважати видатки бюджету. Адже вони є джерелом певних благ, які забезпечують максимальний рівень добробуту кожного громадянина. Відповідно до принципів науковості, раціональності та прозорості видатки бюджету є доцільними, структура оптимізована для забезпечення якісного виконання державою своїх функцій.

Відповідно до норм ст. 2 Бюджетного кодексу України [1] видатки бюджету – це кошти, спрямовані на виконання програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом. Водночас у відповідності до норм регулювання, до видатків бюджету не входять:

- а) погашення боргів;
- б) надавати кредити з бюджету;
- в) використовувати бюджетні кошти для депозитів;
- г) здійснювати придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

Вищенаведене поняття тісно пов'язане з видатками бюджету – «видатки держави» [2]. Відповідно до законодавчого визначення поняття «видатки держави» є ширшим за «видатки бюджету». Теорія видатків бюджету та фінансування бюджету є відносно новим напрямом в економічній науці, що спирається на методологічні основи ринкової

економіки та теорії фіскального регулювання суспільних благ. Крім зазначених, найбільш поширеним за даними Чуркіної І. Є. існують класичні теорії державних фінансів, державних видатків і бюджетного фінансування, які розробляють проблему бюджетів і бюджетних установ, зокрема [3]:

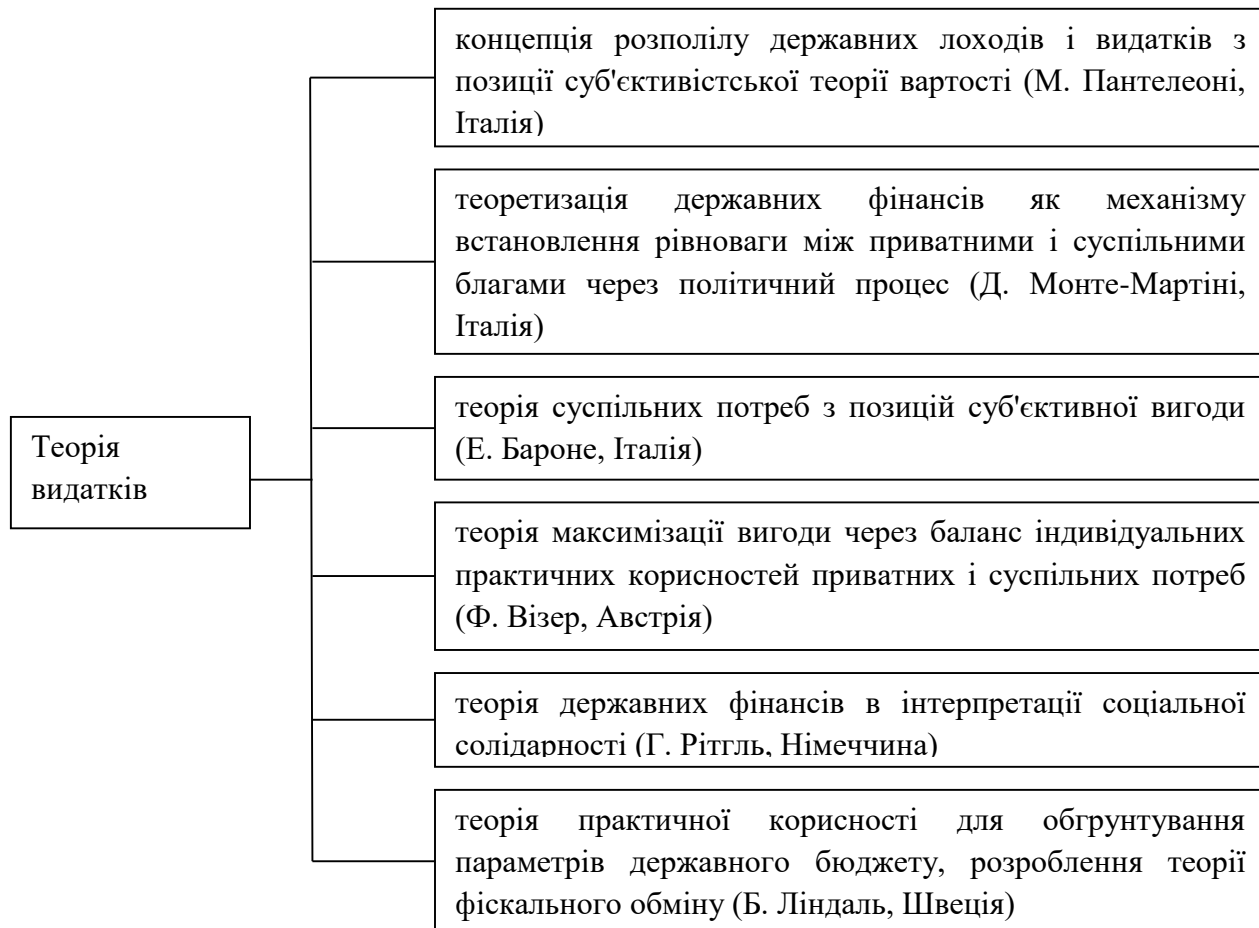

Рисунок 1.1 - Теорії видатків бюджету [3]

У науковій літературі також можна зустріти вживання терміну «бюджетні витрати» замість категорії «бюджетні видатки». Визначення цих понять дають законодавці. Водночас, якщо слідувати логіці законодавця, слід бути послідовним у визначенні інших понять. Це факт ч. 1 п. 14 про ст. у розділі 2 Бюджетного кодексу України законодавець визначає поняття «видатки бюджету» як вид видатків бюджету, але в цьому випадку доцільно визначити й інші видатки. На нашу думку, Бюджетний кодекс України не зовсім вдалий у визначенні категорії «видатки бюджету». Це пов'язано з тим, що визначення такої конкретної категорії не розкриває її змісту, специфічних

та практичних ознак. Підходи до визначення поняття «бюджетні видатки» з практичного підходу відображено на табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття «бюджетні видатки» з практичного підходу [4, 5, 6, 7]

Автор/-ка	Характеристика поняття
В. Загорський, О. Вовчак, І. Благун, І. Чуй	«Законодавчо визначені норми і напрями. використання бюджетних коштів тобто положення законодавчих і нормативних актів, які регламентують напрями, обсяги і порядок використання бюджетних ресурсів»
В. Опарін	«В основі сучасного розуміння сутності бюджетних видатків має бути суспільний вибір. Видатки бюджету є інструментом досягнення вищого критерію справедливості у розподілі державних благ з метою досягнення граничного рівня добробуту для кожного члена суспільства»
О. Василик	«Видатки бюджетів за своєю економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для забезпечення суспільного добробуту»
В.М. Федосов та С.І. Юрій	«Видатки бюджету повинні бути інструментом досягнення вищого критерію справедливості в розподілі державних благ з метою отримання граничного рівня добробуту для кожного члена суспільства»

А. О. Монаєнко вважає за доцільне визначення «видатків бюджету» як публічних, безперервних і прямих видатків держави, пов'язаних з її функціонуванням при розподілі та використанні централізованих коштів для

забезпечення виконання завдань і функцій держави [1]. Важко погодитися з таким визначенням видатків бюджету. Справа в тому, що вчені розкрили позначену категорію за допомогою ще однієї «бюджетної вартості». Вважаємо такий підхід не зовсім правильним, оскільки необхідно розмежувати дані поняття.

Підходи до визначення поняття «бюджетні видатки» за економічного підходу відображено на табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Підходи до визначення поняття «бюджетні видатки» за економічного підходу [1, 8]

Автор/-ка	Характеристика поняття
Л. Василенко	«це економічні відносини, що пов'язані з розподілом та використанням централізованого фонду фінансових ресурсів держави»
М. Карлін	«формується з приводу розподілу централізованого фонду грошових коштів та його використання за пільовим призначенням»
В.Г. Дем'янишин	«відзначає неможливість видатків бути окремою економічною категорією, оскільки вони виступають складовою категорії «бюджет держави» і не можуть існувати самостійно, відокремлено від доходів. Лише в тісному взаємозв'язку з доходами видатки окреслюють межі розподільчих відносин, котрі визначають зміст бюджету як об'єктивної економічної категорії»

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні (додаток Б). Проте раніше, до прийняття Бюджетного кодексу України у 2001 році, економічна класифікація видатків бюджету не була законодавчо закріплена.

Тому в Законі України «Про бюджетну систему України» лише передбачено, що видатки бюджету поділяються на поточні видатки та видатки розвитку. Водночас, згідно з нормативно-правовими актами, поточними видатками є фінансування видатків підприємств, організацій та мереж організацій, які розпочинають діяльність у бюджетному році, а також фінансування заходів щодо соціального захисту населення та цих заходів. Не вважається витратами на розвиток. Нині видатки на розвиток – це бюджетні витрати на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого та невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови національної економіки, дотації на розширене відтворення та інші пов'язані з цим витрати.

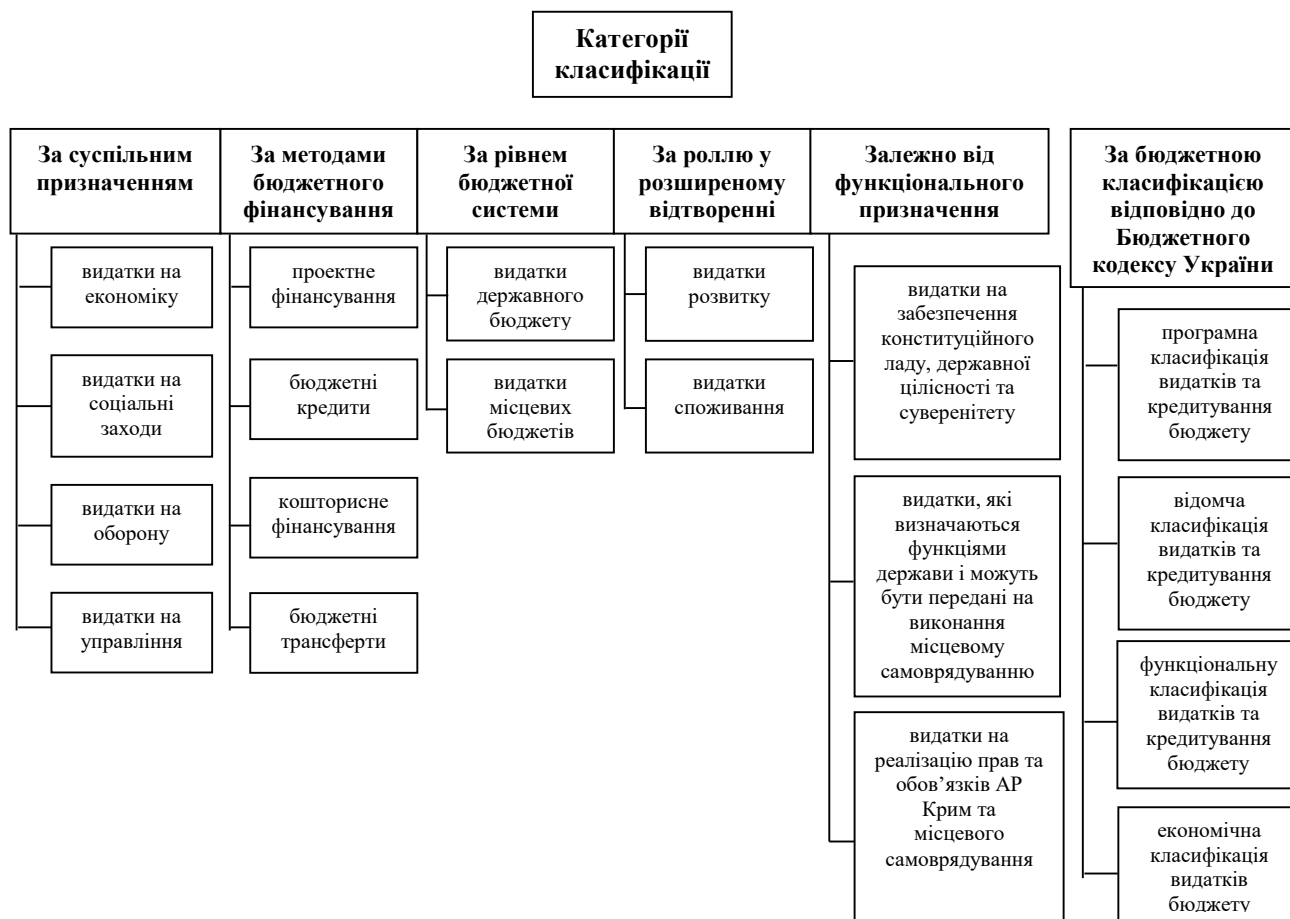

Рисунок 1.2 – Класифікація видатків бюджету [6]

Відповідно до наказу Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333 «Про затвердження Положення про застосування економічної

класифікації видатків бюджету та Положення про застосування класифікації кредитів бюджету» [10]. Вважається, що капітальні витрати використовуються безпосередньо для:

- придбання основного капіталу (обладнання та предмети довгострокового використання), необоротних активів (особливо землі, нематеріальних активів тощо),
- будівництва (придбання), реконструкція, модернізація, реконструкція та реставрація (у тому числі будівель (ділянок), інших об'єктів) для створення державних заповідників та заказників;
- безповоротні платежі для компенсації збитків, пов'язаних із пошкодженням основного капіталу.

Критерії капітальних витрат (вартість і терміни) визначаються чинним законодавством.

Тому необхідно вдосконалити українське бюджетне законодавство шляхом внесення змін до ст. Стаття 2 Закону про бюджет України - Поняття "видатки бюджету" - це бюджетні кошти, що акумулюються в бюджеті відповідного рівня згідно із законом (рішенням) про бюджет на рік для виконання асигнувань органів державної влади та місцевого самоврядування. органів відповідно до бюджетного законодавства про самоврядування. Визначення повноважень і функцій агентства.

1.2. Видатки на оборону: особливості та нормативно-правове регулювання

Відповідно до статті 17 Конституції України захист національної оборони, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України покладається на Збройні Сили України. Рівень витрат на оборону є одним із

найважливіших критеріїв, що свідчить про прагнення країни створити необхідні умови для розвитку своїх збройних сил та інших військових структур, підтримувати належний рівень боєготовності. Основними напрямками видатків на оборону є утримання Збройних Сил, розвиток оборонної промисловості, розвиток військових досліджень і ліквідація їх впливу, підготовка військових фахівців.

Враховуючи геополітичну та внутрішню ситуацію в Україні, діяльність усіх державних інституцій має бути спрямована на передбачення, своєчасне виявлення, запобігання та усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення безпеки України, захисту прикордонних територій, що сприяють економіці країни, удосконалюють систему державної влади, зміцнюють правопорядок, підтримують соціально-політичну стабільність суспільства, зміцнюють позиції України у світі, підтримують належний рівень обороноздатності та обороноспроможності, а також принципово покращити екологічну обстановку [11].

Важливим напрямком зміцнення національної оборони країни є соціальне забезпечення військовослужбовців. Перш за все, це прямий обов'язок держави щодо прав і свобод людини. По-друге, через специфіку військової діяльності солдати потребують соціального забезпечення та комплекс соціального забезпечення, визначений чинним законодавством.

Що стосується функції системи соціального захисту військових, то це можливо виконує економічну, репродуктивну, інтегруючу та стимулюючу функції. існують

На перший погляд ці функції нагадують функції системи соціального забезпечення населення, але вони різняться через специфіку соціально-трудових відносин різних підрозділів Збройних Сил України: економічні функції -створити умови для створення спеціальних фінансових фондів, що забезпечують заходи, спрямовані на забезпечення соціального захисту військовослужбовців; відтворення – включає максимізацію зусиль нації щодо

забезпечення армії повним спектром потреб і послуг, достатніх для розширення відтворення її робочої сили; Інтеграція – відображення інтересів сім'ї військовослужбовців по відношенню до військових інтересів; Стимулювання – шляхом забезпечення соціальної та економічної безпеки, забезпечує поштовх і створює умови для збереження обороноздатності нації.

З огляду на те, що соціальне забезпечення є інструментом народногосподарської діяльності, який передбачає соціальний захист військовослужбовців, необхідно відзначити та охарактеризувати види безпеки, на які можуть розраховувати військовослужбовці з метою мінімізації або подолання негативних наслідків соціальних ризиків (табл. 1.3)

Таблиця 1.3 Види соціального забезпечення військовослужбовців [12, 13, 15]

Найменування	Приклади
Житлове забезпечення	Надання новозбудованого, вивільненого або придбаного житлового приміщення.
Продовольче забезпечення	Харчування, військова техніка та майно продовольчої служби, харчування, додаткові продукти.
Грошове забезпечення	Посадовий оклад, премія, надбавки, надбавка за вислугу років, винагороди тощо.
Медичне забезпечення	Медична допомога, лікування, реабілітація тощо.
Речове забезпечення	Головні убори, обмундирування, білизна, взуття, спорядження, засоби індивідуального захисту.

Одним із найважливіших критеріїв, за якими країна бажає забезпечити необхідні умови для розвитку своїх збройних сил і підтримувати рівень їх боєготовності, є рівень фінансування оборонних видатків та їх розподіл за такими основними напрямками [14]:

- кадрове обслуговування;

- підготовка військ і бойова підготовка;
- розвиток озброєння та військової техніки, а також інфраструктури.

Сьогодні видатки на оборону є однією з головних складових національної економіки, це фінансовий обов'язок держави забезпечувати суспільні блага, а її основне завдання – захистити народ і країну від будь-якої зовнішньої агресії, забезпечити суверенітет, незалежність територіальної цілісності, стабільності та швидкого локального культурного конфлікту. Виходячи з цього, можна стверджувати, що одним із найважливіших критеріїв, який може повною мірою характеризувати прагнення країни створити належні умови для підвищення обороноздатності країни, розвитку Збройних Сил та підтримання належного стану боєготовності, є рівень витрат державного бюджету на забезпечення обороноздатності.

Відповідно до Закону України від 6 грудня 1991 р. N 1932-XII "Оборона України" оборона держави - це політичні, економічні, соціальні, воєнні, науково-технічні, інформаційні, правові, організаційні та інші заходи України. держава, спрямована на захист у збройному конфлікті захист і підготовка до захисту в ситуаціях збройної агресії чи збройного конфлікту [15].

Підсумовуючи, видатки на оборону слід характеризувати як грошові витрати країни на заходи національної оборони, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та підготовку військових експертів, як кризову основу для реагування на військові загрози та запобігання військовим оновлення конфліктів. Ці витрати є непродуктивними, оскільки не сприяють зростанню ВВП і розвитку продуктивності.

Відповідно до Закону України «Про бюджет України» видатки на національну оборону повністю покладаються на Державний бюджет України, а їх обсяг щорічно визначається Законом України «Про Державний бюджет

України» [1]. Чинне законодавство також передбачає, що витрати на оборону мають становити не менше 3% запланованого ВВП[15].

Основним органом Української держави є Збройні Сили України, які виконують оборонні функції всередині країни, управління якими повністю належить до компетенції держави, відповідальність яких значно зростає під час криз/війн, оскільки війни ще називають економічними війнами. Фінансування потреб оборони України в повному обсязі здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, обсяг яких визначається законом про Державний бюджет України на відповідний рік для забезпечення належного виконання завдань оборони, але не менше 3 відсотків від планова вартість валової продукції.

Крім того, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо матеріально-фінансового забезпечення зміцнення обороноздатності України», кошти Збройних Сил можуть додатково спрямовуватися фізичним та юридичним особам за рахунок благодійних фондів. пожертвування.

Витрати на національну оборону — це грошові витрати на підготовку до оборони країни, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та витрати на ліквідацію їх наслідків [15]. Видатки на оборону передбачають виділення коштів на національну оборонну підготовку, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та ліквідацію наслідків військових дій. Витрати на оборону включають три категорії (рис. 1.3) (додаток Д).

Рисунок 1.3 – Складові видатків на національну оборону [16]

Прямі видатки спрямовуються на фінансування Міністерства оборони та інших центральних органів виконавчої влади. Крім того, вони будуть розділені на поточні та капітальні.

Поточні видатки включають утримання та оплату праці військовослужбовців, медичне обслуговування, транспорт та інші види забезпечення діяльності працівників.

До складу капітальних видатків входять витрати, що відображають процес фізичного та технологічного переозброєння Збройних Сил, розвиток оборонної промисловості та інфраструктури.

Приховані (непрямі) витрати на оборону належать до оборонних видатків, але проходять за кошторисом цивільних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [17].

Побічні оборонні видатки класифікуються таким чином (рис. 1.4)

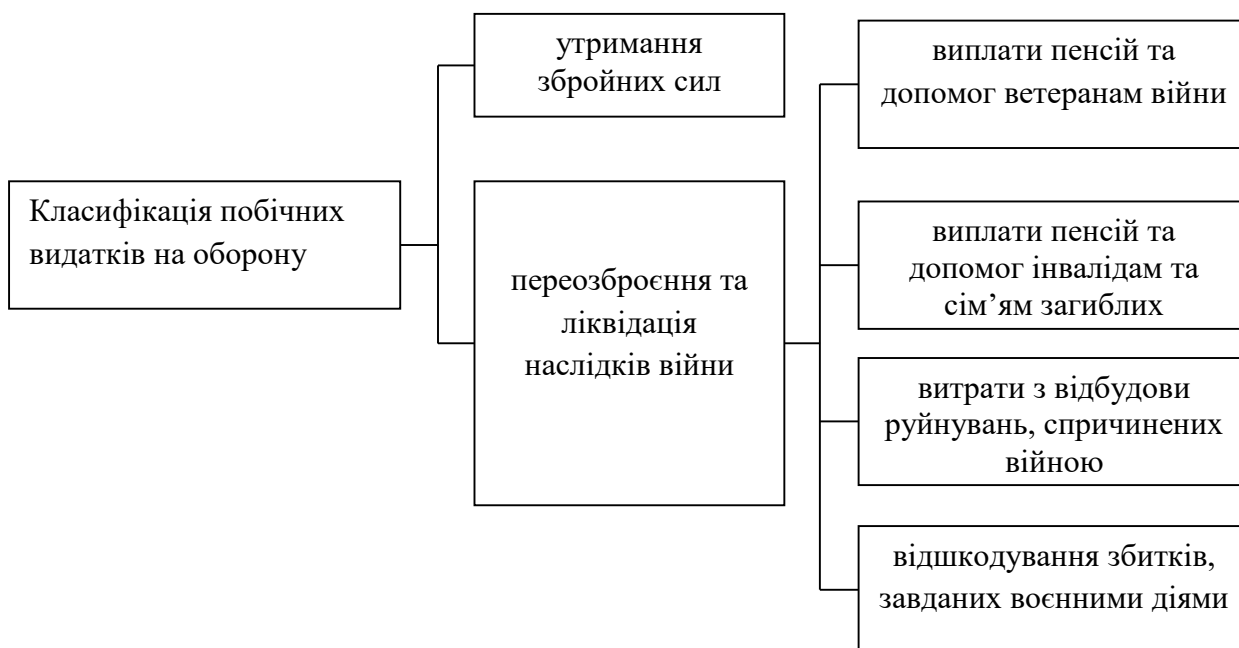

Рисунок 1.4 – Класифікація побічних видатків на оборону [1]

Згідно з бюджетною класифікацією бюджетні видатки за функцією 0200 «Оборона» мають наступні підрозділи (рис. 1.5):

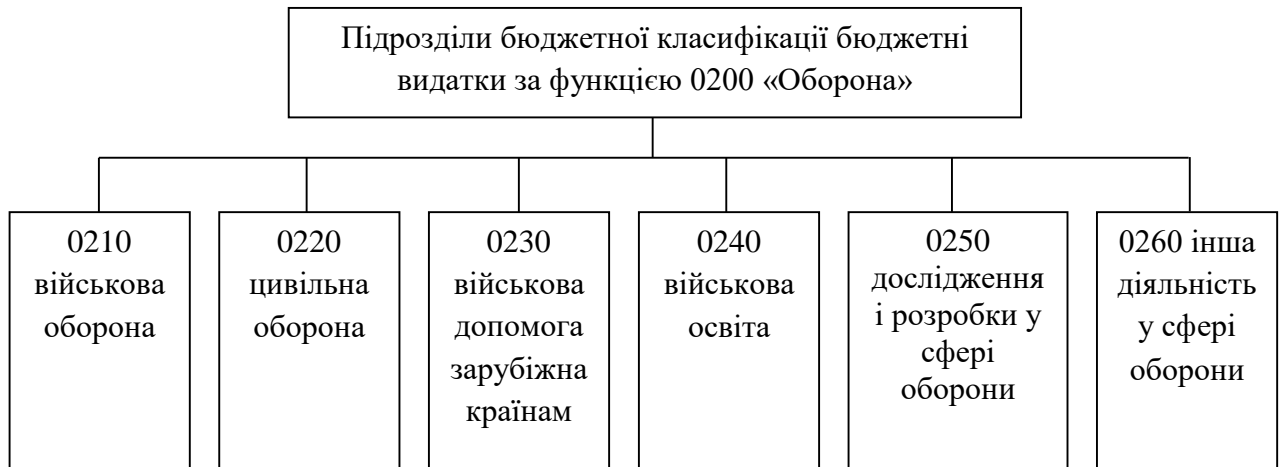

Рисунок 1.5 – Підрозділи бюджетної класифікації бюджетні видатки за функцією 0200 “Оборона” [18]

Програмні класифікації часто використовуються, коли в процесі бюджетування використовується метод програмних цілей. Відповідно до ст. 10 Закон про бюджет України, який включає пропозиції, внесені Міністерством фінансів України при складанні проекту закону про державний бюджет України, у бюджетному запиті за поданням головного розпорядника бюджетних коштів при визначенні планів розподілу видатків бюджету відповідно до таких положень. , можуть уточнюватися під час виконання державного бюджету[19].

Фінансування Збройних Сил України, тобто забезпечення їх потреб, тобто життєдіяльності, підготовки, утримання та розвитку, здійснюється за рахунок державного бюджету. Видатки на утримання та розвиток Збройних Сил здійснюються відповідно до затвердженого Міністерством оборони кошторису, який є частиною Державного бюджету України. Частина коштів використовується Міністерством оборони на закупівлю озброєння, техніки, військового майна, продовольства, які спрямовуються до збройних сил з різних галузей народного господарства. Справу розраховують відповідні департаменти Міністерства національної оборони через Міністерство

фінансів. Окремі види майна і продовольства, озброєння та військової техніки (ОВТ) замовляються та оплачуються відповідними підрозділами та службами Збройних Сил України через їх фіскальні та господарські управління.

Озброєння, майно та продовольство, придбані та оплачені в центральному або родовому складі Збройних Сил України, видані у війська відповідним управлінням та службами у вигляді натурального постачання (безоплатно), у цьому випадку військові частини не оплачуються. Тобто одним із видів забезпечення потреб військ є натуральний вигляд забезпечення зброєю, технікою та матеріальним майном.

Інша частина коштів передається у розпорядження командирів військових частин на витрати, пов'язані з бойовою та гуманітарною підготовкою, утриманням особового складу, експлуатацією та ремонтом озброєння та військової техніки, за оцінками Міністерства оборони.

Кошти військовим частинам виділяються на грошове забезпечення та оплату праці особового складу, оплату послуг, придбання майна і матеріалів, придбання яких у централізованій спосіб неможливо або недоцільно. Тому ще одним способом забезпечення потреб військових частин є забезпечення їх коштами, що виділяються згідно з лімітами кошторисів, затвердженими Міністерством оборони України. Але витрати безпосередньо на військові частини є частиною бюджетних асигнувань на утримання збройних сил.

Відповідно до вимог Закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України відповідає за формування проекту Закону про Державний бюджет України та визначення основних організаційно-методичних засад бюджетного планування [1].

Згідно з класифікацією проектів, видатки на оборону включають видатки Міністерства оборони України, які по черзі розподіляються за такими напрямками, як показано на рис. 1.6. Серед зазначених видатків на оборону найбільшу питому вагу займають видатки на оборону, на які припадає близько 90% фінансових ресурсів. Ці кошти спрямовуються на утримання та підтримку Збройних Сил України.

Рисунок 1.6 - Програмна класифікація видатків на оборону [19]

Видатки на цивільну оборону – це видатки, основною функцією яких є забезпечення захисту населення і матеріальних цінностей у разі воєнних дій, стихійних або техногенних катастроф [19].

Видатки бюджету формуються за трьома основними шляхами:

- повна відмова від військових витрат (Андорра, Коста-Ріка, Гренада, Ліхтенштейн, Маршаллові острови);
- одна з найменших країн світу - Новра, Палау, Самоа, Соломонові острови;
- сильні військові наддержави (США, Китай, Саудівська Аравія, Франція, Японія, Німеччина, Індія, Бразилія);
- фінансування оборони за принципом мінімальної достатності (Україна до збройної агресії РФ).

З 19 лютого 2019 року зміни до Конституції України передбачають, що Україна стала на стратегічний шлях вступу до Європейського Союзу та повноправного члена Організації Північноатлантичного договору. Варто порівняти класифікацію видатків на оборону України з НАТО.

Тому Е. Карп досліджував вітчизняні методи класифікації видатків на оборону та порівнював їх зі стандартами НАТО, відзначаючи значні відмінності між ними [20, с.805].

На відміну від України, видатки країн НАТО поділяють на (рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Класифікація видатків на оборону в країнах НАТО [21]

Тому, залежно від обраної Україною стратегії, найближчим часом очікується необхідність зміни чинної бюджетної класифікації видатків на оборону для приведення її у відповідність до підходу країн-членів НАТО.

Таким чином, витрати на оборону - це грошові витрати, передбачені на оборону країни, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та витрати на ліквідацію їх наслідків. Видатки на оборону передбачають виділення коштів на забезпечення готовності національної оборони, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та ліквідацію наслідків військових дій. Основним органом Української держави є Збройні

Сили України, які виконують оборонні функції всередині країни, управління якими повністю належить до компетенції держави, відповідальність яких значно зростає під час криз/війн, оскільки війни ще називають економічними війнами. Фінансування потреб оборони України в повному обсязі забезпечується за рахунок державного бюджету, обсяг якого визначається Законом України «Про Державний бюджет України на відповідний рік» для забезпечення належного виконання завдань оборони, а не менше 3% від загальної вартості товарної програми. Крім того, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо матеріально-фінансового забезпечення зміцнення національної обороноздатності України», фінансування Збройних Сил може здійснюватися додатково за рахунок благодійних внесків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В БЮДЖЕТІ УКРАЇНИ

2.1. Індикатори та показники, що характеризують видатки на оборону

Стан соціально-економічного розвитку потребує від урядів запровадження прогресивних форм, методів і принципів управління видатками між різними рівнями бюджетних систем. Виникнення цього попиту зумовлене об'єктивною необхідністю досягнення стійкого потягу до економічного розвитку, надання людям кращих товарів і сучасних послуг. Будучи інструментом регулювання соціально-економічних процесів, бюджет через функцію управління його видатковою складовою впливає як на кількісні, так і на якісні показники суспільного життя.

Зміст і економічна сутність структури видатків повинні повністю відповідати стану розвитку соціально-економічних відносин країни і бути орієнтованими на майбутнє. Якщо ця умова не виконується, економічний і соціальний розвиток країни приречений на виживання.

У цьому контексті ключовим завданням уряду є формування такої системи державних видатків, щоб кожен державний видаток і кожен план бюджету в бюджетній системі всіх рівнів максимально досягали поставленої мети, а також трансформувати бюджетний механізм у реалізація національної економіки в ефективний інструмент стратегії соціального розвитку. Уряд стимулює підприємницьку діяльність, поживляє економічну діяльність, стримує безробіття, вирішує проблему подолання бідності, обмежує небезпечну диференціацію доходів населення через систему державних видатків [22].

Ефективність як економічну категорію слід розглядати і досліджувати відповідним чином: у кожному розділі економічного напрямку окремо і комплексно оцінювати вплив результатів або всіх досягнутих ефектів на соціально-економічний розвиток і поліпшення умов життя населення. У систематичному або комплексному сенсі це слово включає досягнення в економічній, соціальній сферах, політиці тощо.

Погоджуємося з тими науковцями, які стверджують, що, оцінюючи загальну ефективність державного сектору економіки, завжди повинні говорити про соціально-економічну ефективність, яка формулюється як оцінка соціального впливу та економічної ефективності, поряд з бюджетною та фінансовою складовими.

Термін «ефективність» є визначальним при використанні бюджетних коштів, оскільки оцінює комплекс суспільно необхідних робіт, наданих послуг і придбаних товарів. Ефективність у загальному соціально-економічному розумінні дозволяє оцінити досягнуті результати та ефект. Тому економічна ефективність полягає насамперед у отриманні якомога більшої вигоди від споживаних ресурсів.

Вважаємо, що оцінка ефективності державних видатків є важливим фактором оптимізації та вдосконалення структури видатків. З одного боку, це порівняння результатів і соціально-економічних вигод, а з іншого – порівняння ресурсів (бюджетних витрат), залучених для досягнення відповідних цілей [23].

За своєю економічною сутністю оцінка ефективності державних видатків дає можливість виявити ефективність і раціональність діяльності та поведінки розпорядників коштів у їх прагненні отримати максимальний результат використання державних ресурсів, насамперед бюджетних.

Змістом оцінки ефективності державних видатків є координація кожної ланки та складової бюджетної системи, раціональне використання бюджетних коштів, реалізація відповідних важливих економічних, соціальних та інших показників ефективності.

Бюджетні кошти використовуються через бюджетну систему переважно на одну мету - реалізацію цілей, поставлених в економічній і соціальній політиці, поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Іншими словами, зусилля економічної системи, включно з бюджетом, спрямовані на задоволення важливих суспільних потреб, тоді як ефективність загалом (і національні витрати зокрема) – це ступінь досягнення цілей або відношення досягнутих результатів до фактичних витрати для виконання поставлено мети. Щоб визначити ефективність державного сектора в цілому, необхідно співвіднести обсяг фінансових ресурсів, у тому числі бюджетних видатків, з реальними результатами, вигодами, соціальними наслідками та екологічними наслідками.

Важливість оцінки ефективності державних витрат важко переоцінити, оскільки рівень ефективного використання бюджетних коштів дозволяє уникнути бюджетних ризиків сьогодні та в майбутньому, забезпечити фіскальну стабільність та впевнено розвиватися в соціально-економічному напрямку.

Потреби оцінки – це, насамперед, потреби суспільства у збільшенні виробництва, збільшенні ВВП, ліквідації бідності, зниженні безробіття, підвищенні соціального рівня життя. Тому виклик, який сьогодні постає перед країнами, вимагає максимально ефективного використання будь-яких засобів і ресурсів, щоб кожна гривня бюджету могла бути використана для стимулювання економічного розвитку, збільшення виробництва та досягнення кращих результатів.

Деякі інші показники часто використовуються для отримання додаткової інформації про вплив політики уряду. Більшість з них належать до особливих питань або обставин і є лише частковими підходами та індикаторами для оцінки складних ситуацій. Нижче наведено деякі приклади заходів, що часто використовуються:

1. Поточний фінансовий баланс бюджету являє собою різницю між поточними доходами та поточними видатками. Він забезпечує міру внеску уряду до національних заощаджень. Позитивний результат означає, що уряд може, принаймні, фінансувати споживання за рахунок власних доходів. Основна проблема, пов'язана з цим показником, полягає в неявному припущенні, що всі поточні видатки мають споживчий характер і не сприяють зростанню. Побічно цей показник також передбачає, що це видатки, віднесені до категорії інвестицій, немає атрибуту споживання за своїм характером. Тим не менш, можна знайти багато прикладів непродуктивних капіталовкладень, які не збільшують реальний капітал економіки (або роблять це неефективно); і навпаки, деякі форми поточних видатків.

2. Первинний баланс виключає відсоткові платежі із видатків. Можна сміливо сказати, що він є індикатором поточних фіскальних зусиль, оскільки відсоткові платежі визначено розміром попереднього дефіциту. Для країн з великим непогашеним державним боргом по відношенню до ВВП досягнення первинного позитивного сальдо зазвичай вважається важливим, зазвичай необхідним (хоч і недостатнім) зниження співвідношення борг/ВВП.

2. Циклічно скориговані або структурні баланси прагнуть забезпечити міру фіскальної позиції за вирахуванням впливу макроекономічних змін на бюджет. Цей підхід враховує той факт, що протягом ділового циклу доходи, ймовірно, будуть нижчими (а такі видатки, як допомога по безробіттю, вищі) у нижній частині циклу.

Отже, вищий бюджетний дефіцит який завжди можна пояснити ослабленням фіскальної політики, і може просто відбивати те, що економіка рухається до спаду.

По суті, розрахунок циклічно скоригованого або структурного балансу включає оцінку того, якими були б доходи і циклічно скориговані видатки (і, отже, дефіцит), якби економіка розкрила свій потенціал або - для деяких

показників структурного балансу, її трендовий випуск, а чи не його фактичний результат.

Корисність цих показників обмежується труднощами визначення потенційного та трендового випуску та, отже, розмежування циклічних та основних елементів бюджетного дефіциту. Більше того, важливо відрізнити нормальні тенденції ділового циклу від тих, що виникають у результаті зовнішніх подій. Зокрема, коли циклічний спад відображає несприятливі зовнішні фактори, можливості для більшого дефіциту можуть бути обмеженими. Якщо раніше не було значного накопичення міжнародних резервів, негативний зовнішній шок, ймовірно, потребуватиме бюджетного скорочення, щоб зменшити поглинання і полегшити адаптацію до перспектив виробництва та доходів, що змінилися.

3. Сальдо внутрішнього бюджету включає лише ті компоненти умовного дефіциту, які виникають у результаті операцій із внутрішньою економікою, і не включає операції, що безпосередньо впливають на платіжний баланс. Цей показник використовується визначення прямого експансіоністського впливу уряду на внутрішню економіку.

4. Операційний баланс була розроблена з урахуванням того факту, що високі відсоткові ставки, що виплачуються за державним боргом у періоди дуже високої інфляції, ефективно компенсують покупцям державного боргу зниження реальної вартості основного боргу, викликане інфляцією. У таких інфляційних умовах співвідношення відсоткових витрат та дефіциту щодо ВВП дуже велике, а відношення дефіциту до ВВП значно завищує розмір дефіциту, який переважав за умов низького рівня інфляції. «Операційний баланс» виключає частину відсоткових витрат, які компенсують власникам боргу вплив фактичної інфляції; по суті цей відсотковий компонент розглядається як амортизація, щоб зберегти реальну вартість боргу незмінною.

Також відобразимо показники для аналізу видатків та видатків на оборону в Додатку Б

Можемо зробити висновок, що основні показники аналізу видатків на оборону з Державного бюджету оцінюються шляхом аналізу їх динаміки, структури та питомої ваги в видатках Державного бюджету та ВВП.

2.2. Динаміка видатків на оборону в Україні

Протягом досліджуваного періоду видатки бюджету України мали чітку динаміку до зростання із рівня в 985842 млн. грн. в 2018 році до рівня в 2705423,3 млн. грн. за результатом 2022 року. Динаміку видатків бюджету в Україні за останні 5 років представлено на рис. 2.1. Найбільший темп приросту видатків був зафіксований в 2022 році і становив 81,54%. Такий швидкий ріст видатків, був спричинений початком війни, тобто великим об'ємом міжнародної допомоги, що надійшов до бюджету України.

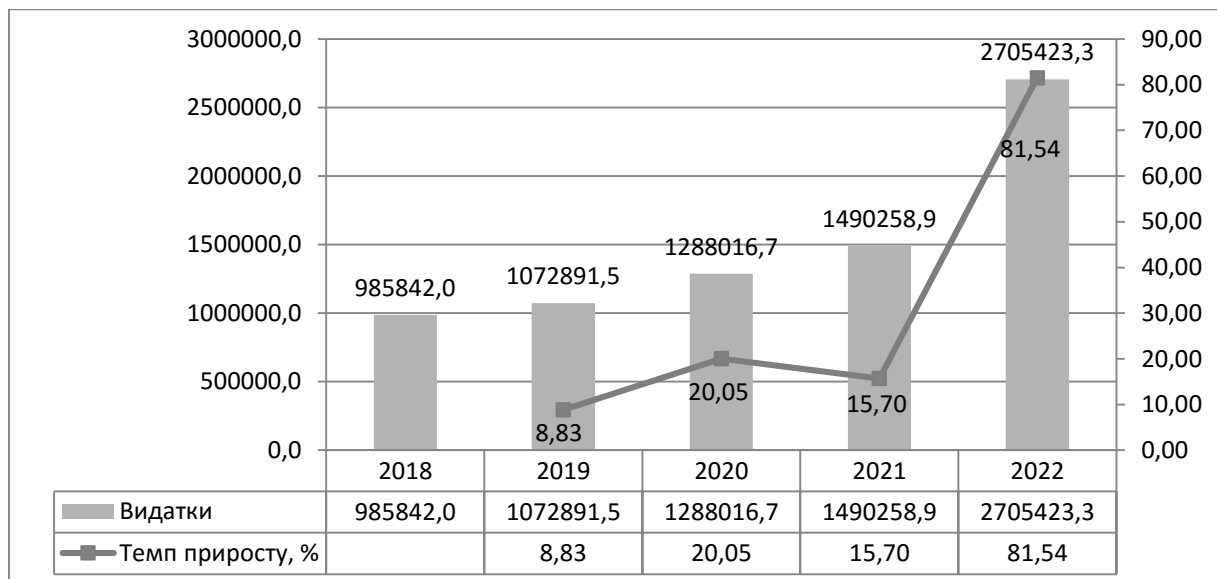

Рисунок 2.1 – Динаміка видатків бюджету в Україні в 2018-2022 рр., млн. грн [24]

Окрім того, з тієї ж причини питома вага видатків бюджету в ВВП в Україні 2018-2022 рр. також мала тенденцію до зростання з рівня в 27,7% до

рівня в 69,99% в ВВП України, що видно на рис. 2.2. Це звичайно дуже погано для економіки, але це виправдано умовами, в яких ми наразі існуємо.

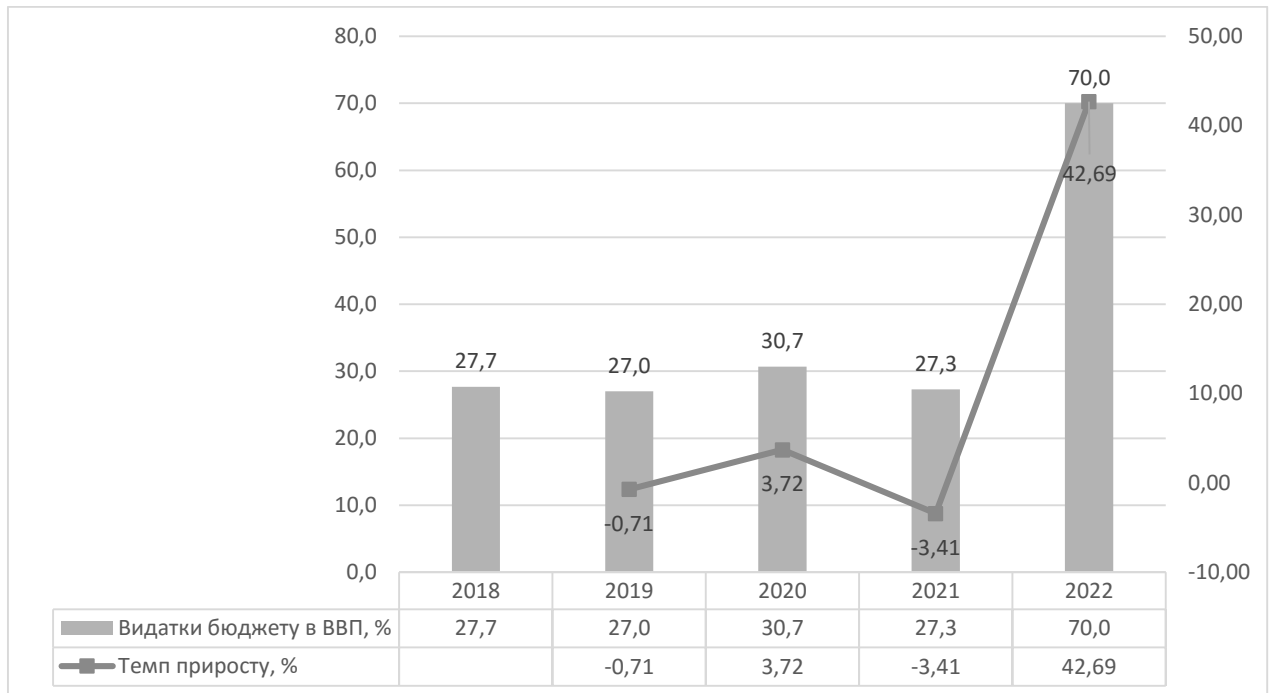

Рисунок 2.2 – Динаміка питомої ваги витратків бюджету в ВВП в Україні 2018-2022 рр., %[24]

Аналізуючи приріст витратків в розрізі статей у Додатку В, за останні 5 років найбільший приріст витратків був зафіксований в витатках на оборону (+1077,93%), витатках на громадський порядок, безпеку (+279,3%), витатки на охорону здоров'я (+714,7%) та соціальний захист та забезпечення (+159,96%). Це основні статті витратків воєнного часу, саме тому після 24 лютого 2022 року вони були значно збільшені. Але швидкість та об'єми зростання є дуже значними. За останні 30 років таких глобальних змін у витатках на оборону не фіксувалось в жодній країні.

Динаміка структури витратків бюджету в Україні в 2018-2022 рр. відображено в табл. 2.1. В структурі витратків за останні 5 років найбільшого приросту зазнали такі статті витратків, як оборона (+32,4%), витатки на громадський порядок, безпеку (+4,53%) та витатки на охорону здоров'я (+4,52%). Що так само є наслідком воєнного стану в країні.

Таблиця 2.1 - Динаміка структури видатків бюджету в Україні в 2018-2022 рр., % [24]

	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютний приріст, %
Усього	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	0,00%
Загальнодержавні функції	16,53%	15,68%	12,72%	13,87%	7,47%	-9,06%
Оборона	9,84%	9,94%	9,35%	8,56%	42,24%	32,40%
Громадський порядок, безпека, судова влада	11,86%	13,06%	12,24%	11,70%	16,39%	4,53%
Економічна діяльність	6,45%	6,74%	13,11%	12,14%	3,53%	-2,92%
Охорона навколишнього середовища	0,53%	0,59%	0,52%	0,55%	0,17%	-0,36%
Житлово-комунальне господарство	0,03%	0,01%	0,01%	0,01%	0,02%	-0,01%
Охорона здоров'я	2,29%	3,59%	9,70%	11,44%	6,81%	4,52%
Духовний та фізичний розвиток	1,03%	0,93%	0,76%	1,07%	0,41%	-0,62%
Освіта	4,50%	4,81%	4,10%	4,28%	2,16%	-2,34%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	16,62%	20,38%	25,06%	22,77%	15,75%	-0,87%
Міжбюджетні трансферти	30,32%	24,26%	12,44%	13,60%	5,06%	-25,26%

Далі проаналізуємо видатки на оборону в Україні, динаміка яких відображена на рис. 2.3. Видатки на оборону в Україні протягом 2018-2022 мали чітку динаміку до зростання із рівня в 97,024 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 106,627 млрд. грн. в 2019 році, тобто на 9,9%. За 2020 рік видатки на оборону збільшилися до рівня в 120,374 млрд. грн., або на 12,89%. За 2021 рік видатки на оборону зросли на 5,94% до рівня в 127,527 млрд. грн. За 2022 рік видатки на оборону зросли на 796% до рівня в 1142,872 млрд. грн. Видатки на озброєння та оборонну продукцію для Збройних сил зросли з початку війни у 4 рази. На ці дві статті витрат припадає 90% загальних витрат на оборону.

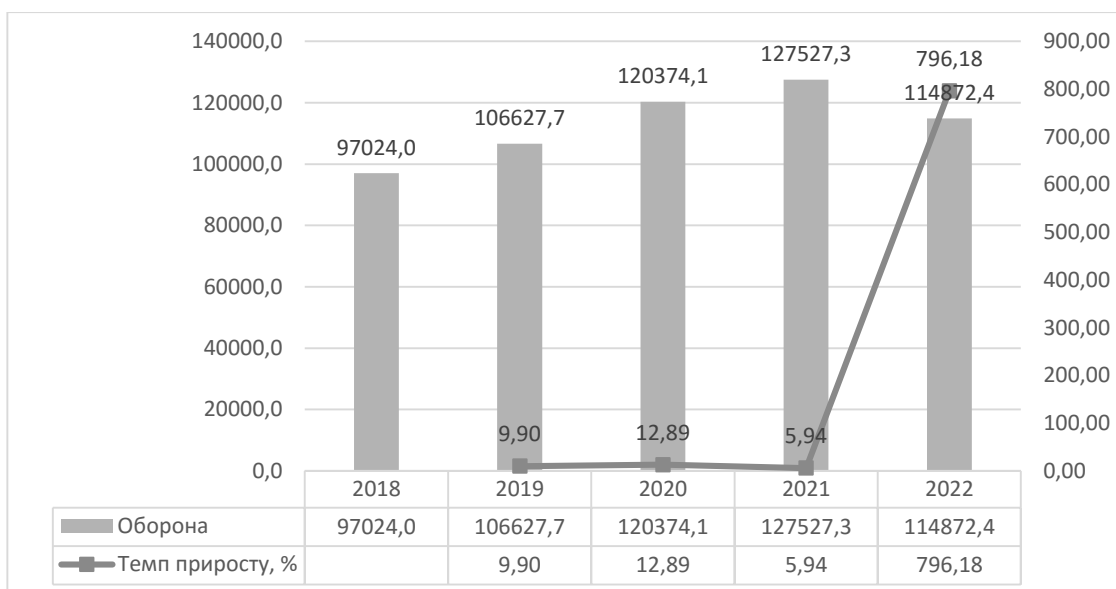

Рисунок 2.3 – Динаміка видатків бюджету на оборону в Україні 2018-2022 рр., млн. грн. [24]

Відповідно до динаміки видатків бюджету на оборону, питома вага видатків на оборону протягом 2018-2022 років зросла із рівня в 9,84% в 2018 році до рівня в 42,24% за результатом 2022 року. Це видно на рис. 2.4

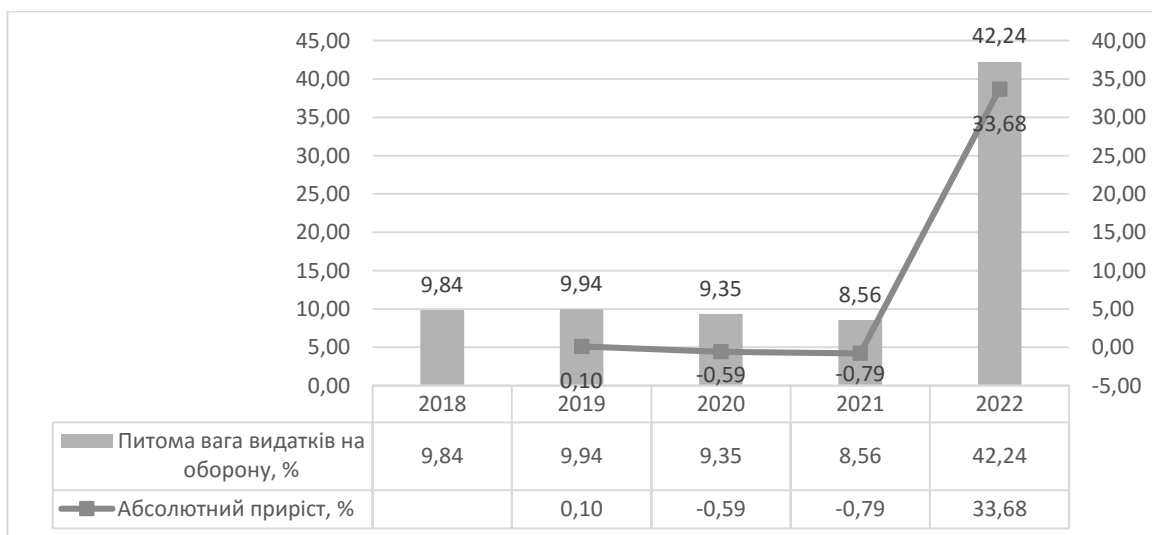

Рисунок 2.4 – Динаміка питомої ваги видатків бюджету на оборону в видатках Державного бюджету України 2018-2022 рр., % [24]

За період 2018-2022 рр. обсяг видатків на Міністерство оборони України (рис. 2.5) мало тенденцію до зростання із рівня в 94,959 млрд. грн. в

2018 році до рівня в 1113,343 млрд. грн. за результатом 2022 року. З них на забезпечення потреб військовослужбовців Збройних Сил України, в тому числі на заробітну плату, харчування військовослужбовців, речове забезпечення, соціальні виплати військовослужбовцям та грошові виплати, виділяється 72,6% . Це важливо з огляду на специфіку служби, потреби військовослужбовців у соціальному захисті та складності соціального забезпечення, визначені чинним законодавством.

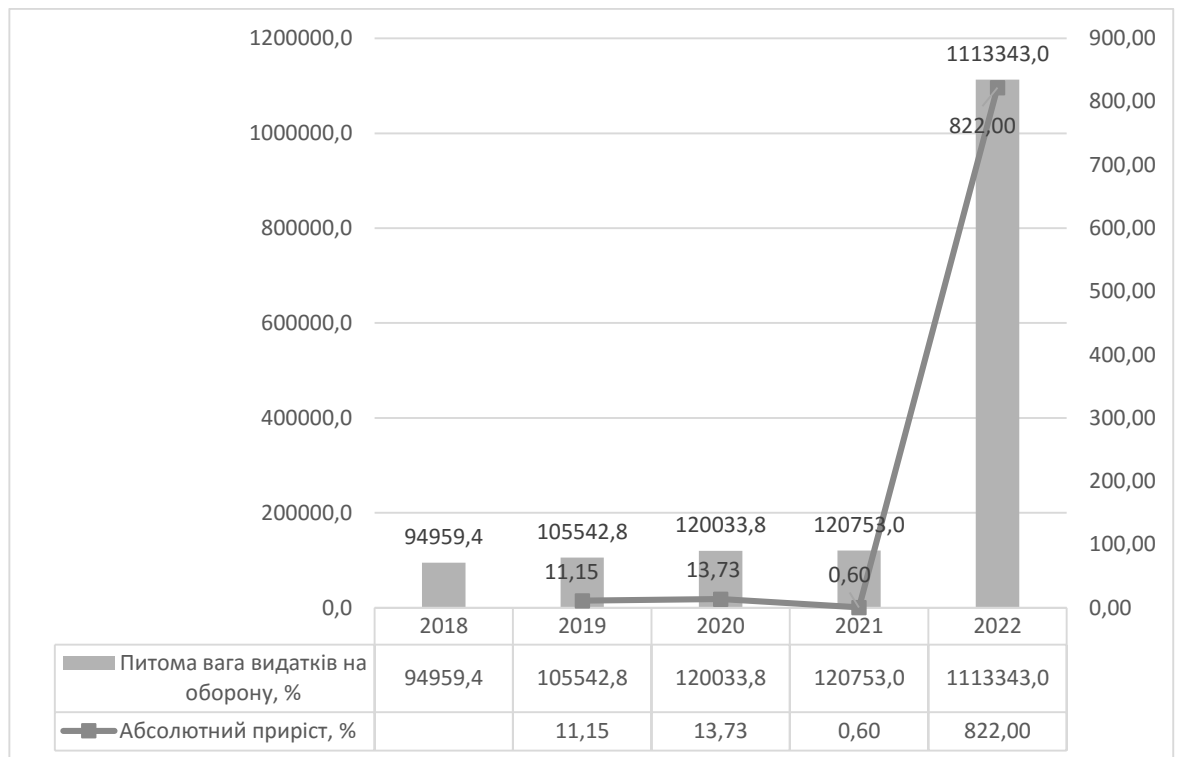

Рисунок 2.5 – Динаміка обсягу видатків на Міністерство оборони України 2018-2022 рр., млн. грн. [24]

Розглянемо видатки на оборону, які здійснюються із Державного бюджету України, за їх функціональною протягом 2018-2022 рр., що відображено на рис. 2.7. Тенденція зростання видатків на оборону, через повномасштабне вторгнення росії до нашої країни, простежується й на цьому графіку. Видатки зросли із рівня в 97,024 млрд. грн. до рівня в 1142,872 млрд. грн. в 2022 році.

В структурі видатків, які здійснюються із Державного бюджету України на оборону, за їх функціональною класифікацією у 2018–2022 р. найбільшу питому вагу займали видатки на військову оборону, питома вага яких упродовж досліджуваного періоду зросла із рівня в 90,23% в 2018 році до рівня в 96,79% за результатом 2022 року. За обсягами видатки на військову оборону за даний період (рис. 2.6) зросли із рівня в 87,54 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 1106,19 млрд. грн. за результатом 2022 року. Так само зросли й обсяги видатків на військову освіту та цивільну оборону.

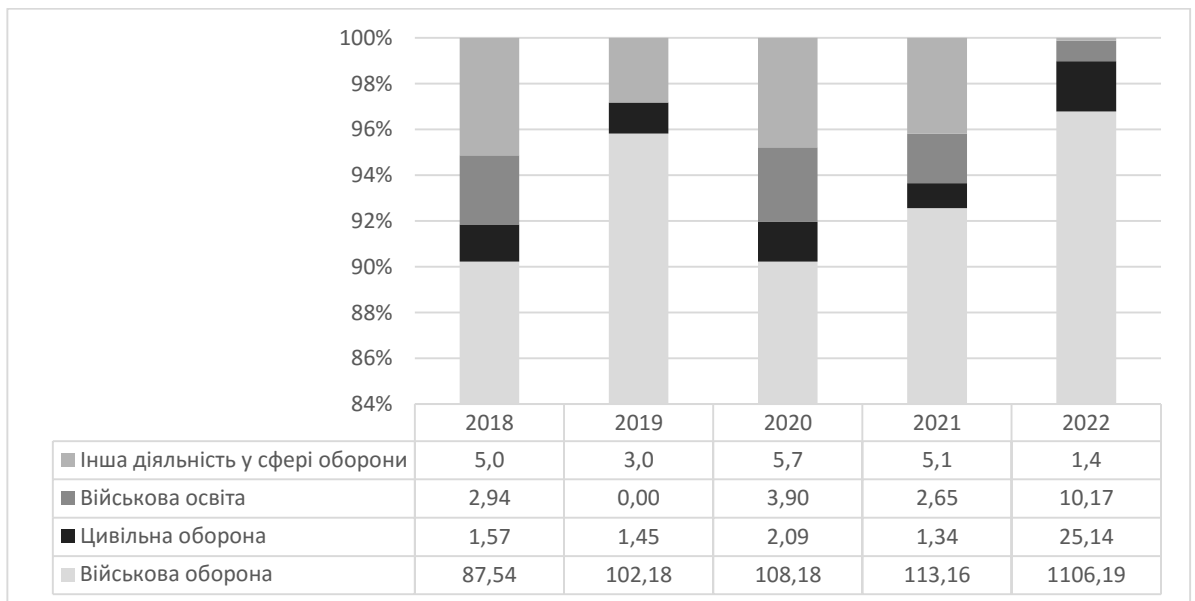

Рисунок 2.6 – Динаміка обсягів видатків, які здійснюються із Державного бюджету України на оборону, за їх функціональною класифікацією у 2018–2022 р., млрд. грн. [25]

Отже, протягом досліджуваного періоду видатки бюджету України мали чітку динаміку до зростання із рівня в 985842 млн. грн. в 2018 році до рівня в 2705423,3 млн. грн. за результатом 2022 року. Найбільший темп приросту видатків був зафіксований в 2022 році і становив 81,54%. Аналізуючи приріст видатків в розрізі статей, за останні 5 років найбільший приріст видатків був зафіксований в видатках на оборону (+1077,93%), видатках на громадський порядок, безпеку (+279,3%), видатки на охорону

здоров'я (+714,7%) та соціальний захист та забезпечення (+159,96%). Видатки на оборону в Україні протягом 2018-2022 мали чітку динаміку до зростання із рівня в 97,024 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 1142,872 млрд. грн у 2022 році, вони зросли на 796%. Питома вага видатків на оборону протягом 2018-2022 років зросла із рівня в 9,84% в 2018 році до рівня в 42,24% за результатом 2022 року. Протягом 2018-2022 рр. питома ваги видатків бюджету на оборону в ВВП України мала тенденцію до збільшення із рівня в 2,73% в 2018 році до рівня в 5,95% за результатом 2022 року. За період 2018-2022 рр. обсяг видатків на Міністерство оборони України мало тенденцію до зростання із рівня в 94,959 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 1113,343 млрд. грн. за результатом 2022 року. За функціональною класифікацією видатки на оборону протягом 2018-2022 рр. зросли із рівня в 97,024 млрд. грн. до рівня в 1142,872 млрд. грн. в 2022 році. В структурі видатків, які здійснюються із Державного бюджету України на оборону, за їх функціональною класифікацією у 2018–2022 р. найбільшу питому вагу займали видатки на військову оборону, питома вага яких упродовж досліджуваного періоду зросла із рівня в 90,23% в 2018 році до рівня в 96,79% за результатом 2022 року.

2.3. Оцінка тенденцій та змін в видатках на оборону в умовах війни в Україні

У період воєнного стану через дуже обмежені бюджетні ресурси та необхідність збільшення коштів на оборону уряд видав спеціальні розпорядження щодо видатків. Постанова уряду № 590, прийнята влітку 2021 року, у березні 2022 р. запровадила жорстку пріоритезацію видатків на воєнний час у державному та місцевих бюджетах, різко обмеживши статті видатків, які фінансує НДА. Навіть якщо плани надходжень до бюджету

будуть виконані, Казначейство не втратить витрати на пріоритети фінансування, не пов'язані з війною, таким чином забезпечуючи ліквідність Єдиного казначейського рахунку.

Пріоритетами на весь 2022 рік були видатки на національну безпеку і оборону та реалізацію заходів правового режиму воєнного стану, на другому місці – захищені статті видатків мирного часу, а саме заробітна плата бюджетників, обслуговування боргу, соціальні видатки, оплата комунальних послуг та енергоносіїв тощо.

Капітальні видатки фінансуються в останню чергу і, як правило, лише тоді, коли виявляється гостра потреба в таких видатках протягом 2022 року. Пріоритети видатків змінювалися залежно від наявності коштів – під час воєнного стану Постанова №590 змінювалася 17 разів. Звичайно ці зміни були зумовлені фактично визначеними нагальними потребами, які було важко передбачити на момент ухвалення постанови (до введення воєнного стану).

Із загального фонду держбюджету з початку війни до кінця року передбачили витрати 2,24 трлн грн, тобто в середньому 223,7 млрд грн на місяць (мінімум у квітні – 166,9 млрд грн), найбільший у грудні – 330,5 млрд грн (рис.2.7). Лише близько 2% усіх видатків державного бюджету за січень-листопад становили капітальні видатки, тобто витрати на розвиток та/або довгостроковий характер. Це пов'язано з тим, що капітальні видатки не вважалися пріоритетними з дуже обмеженими бюджетними ресурсами. Як наслідок, капітальні витрати значно знизилися порівняно з тим самим періодом 2021 року. Внаслідок цього показник виконання річного плану капітальних видатків у III кварталі склав лише 28,8% (рівень виконання плану капітальних видатків у 2021 році – 44,8%). Поточні видатки складають 64,8% від запланованих річних видатків.

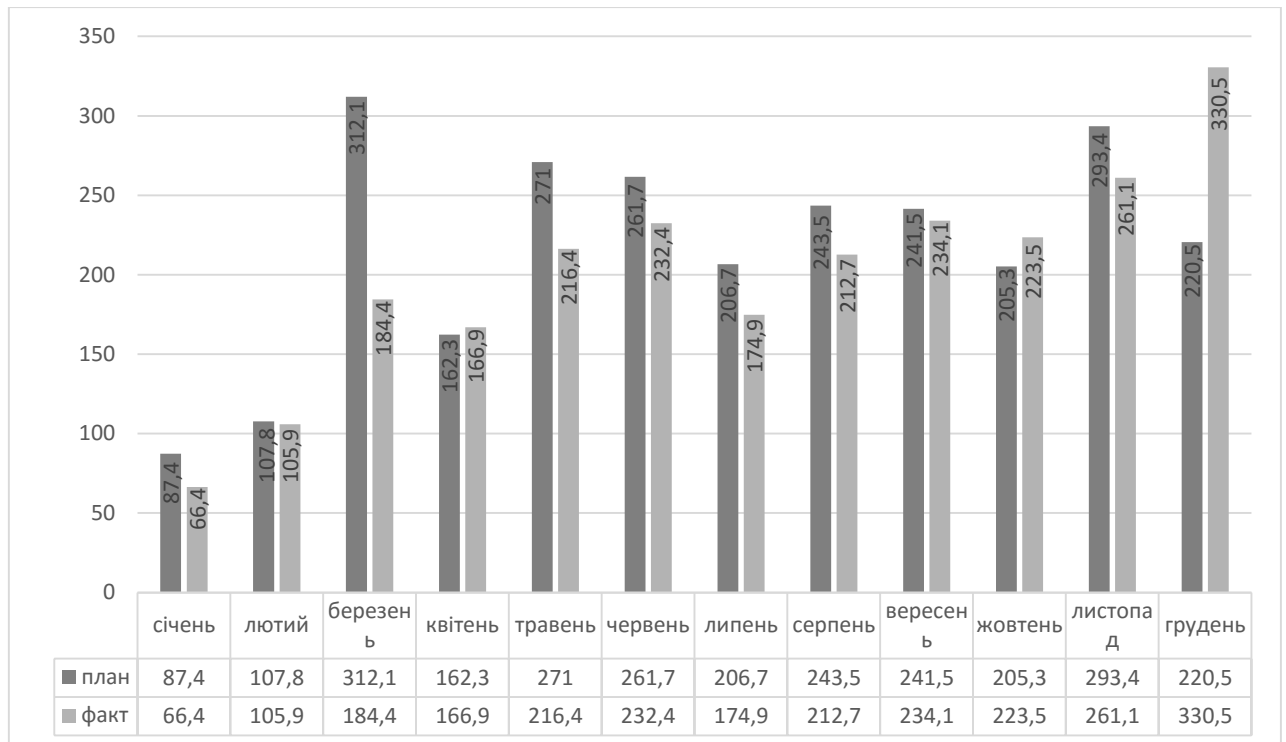

Рисунок 2.7 - Касові видатки загального фонду держбюджету в 2022 році, млрд грн. [25]

Оборона є основною сферою витрат воєнного часу, разом із безпекою та охороною порядку на неї припадає близько 60% витрат державного бюджету. Порівняно з початковим варіантом програмний бюджет Міноборони зріс у 7,4 рази до майже 1 трлн. грн.

Згідно з економічною класифікацією, основною статтею витрат є заробітна плата (сюди входять і витрати на проживання військовослужбовців): щомісяця на неї витрачається близько 40% загальних витрат під час війни.

З моменту повномасштабного вторгнення до кінця листопада на заробітну плату (включно з військовими) було спрямовано понад 800 мільярдів гривень. При цьому 22-23% загальних місячних витрат витрачається на товари та послуги, частина з яких йде на військові закупівлі (рис 2.8).

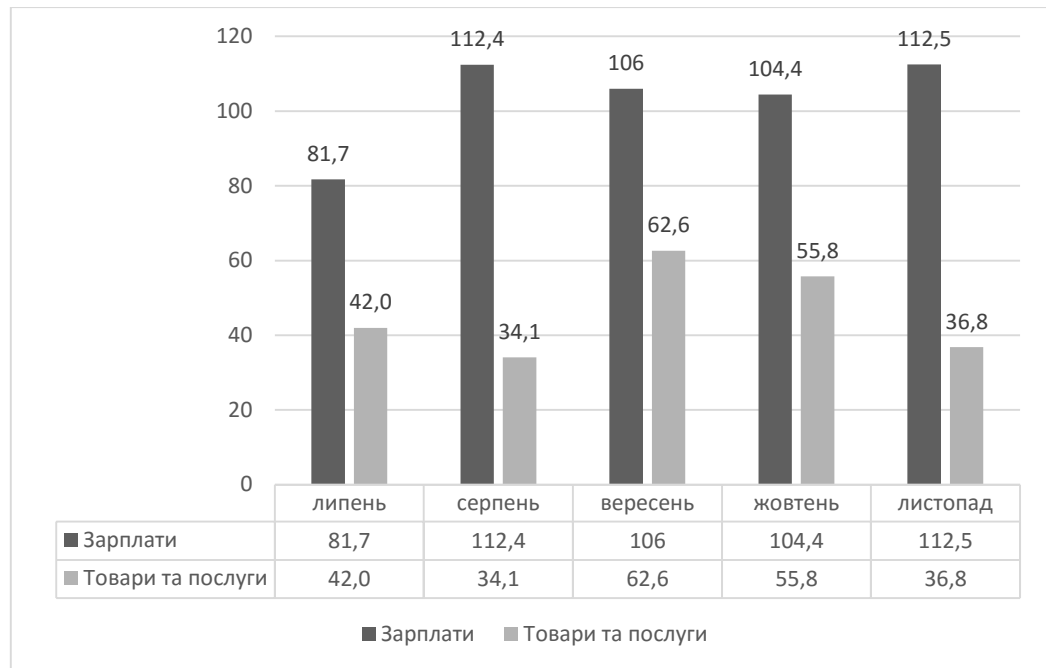

Рисунок 2.8 - Видатки загального фонду держбюджету на зарплати і товари та послуги, млрд грн.[25]

Фактично за січень-жовтень видатки на оборону, безпеку та безпеку склали 1,13 трлн. грн. (з них на оборону – 814 млрд. грн.), перевищивши всі видатки державного бюджету за відповідний період минулого року. Окрім дотацій, основні фінансові ресурси дохідної частини бюджету йдуть на оборону, оскільки це єдина сфера, яка не може фінансуватися за рахунок прямої бюджетної підтримки міжнародних партнерів.

Таким чином, обороноздатність фінансується переважно за рахунок податків і коштів, залучених через військові облігації. Дотації – це частина доходів, яка становить близько 80% неподаткових надходжень або 32,2% усіх доходів загального фонду державного бюджету, використовується переважно для соціальних виплат і оплати праці.

Найбільшою статтею оборонного бюджету є утримання військовослужбовців, на яке за березень-листопад було виділено понад 622 мільярди гривень (рис. 2.9). У середньому на ці потреби витрачається майже 70 мільярдів гривень на місяць (у другому півріччі ці витрати вищі). За цей же період 245 мільярдів гривень спрямовано на підтримку інших частин

Збройних Сил України (придбання військової техніки, озброєння, амуніції, продукції оборонного призначення, засобів індивідуального захисту (шоломи, бронежилети та інше спецзасоби). Військова допомога від інших країн не включено до бюджету.

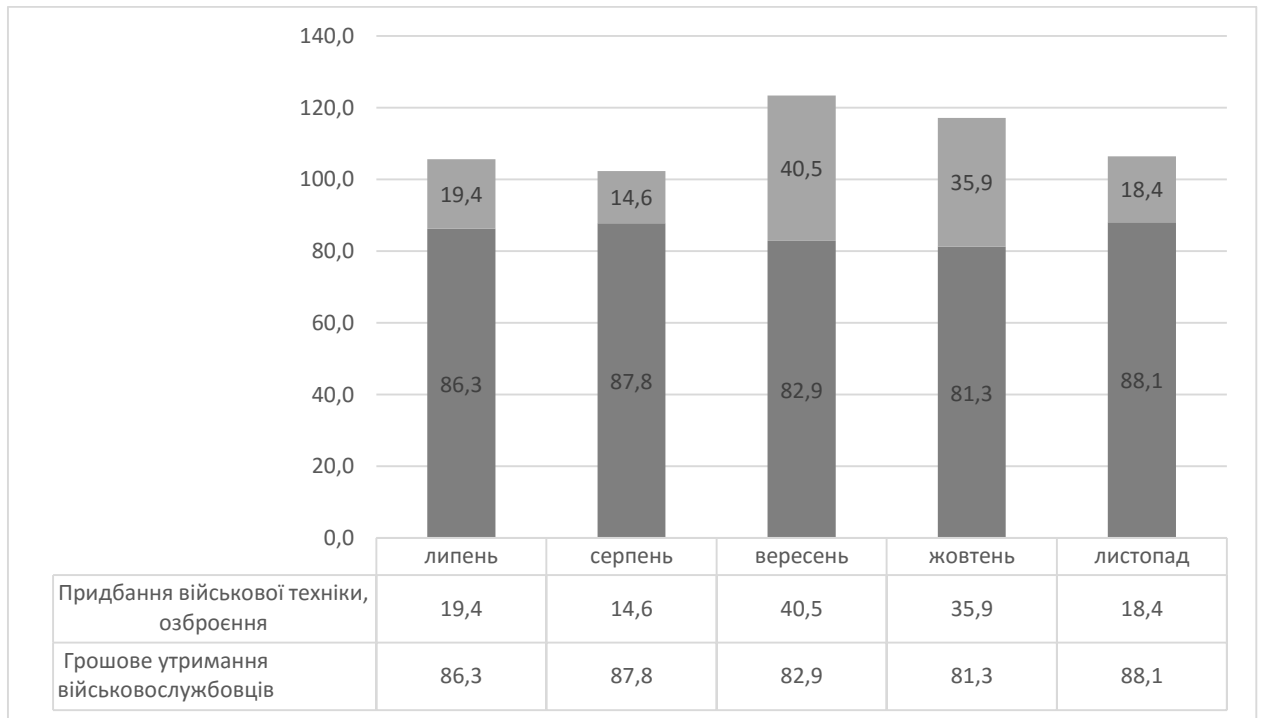

Рисунок 2.9 - Ключові складові видатків держбюджету на безпеку та оборону, млрд грн [25]

У січні 2023 року РНБО повідомляла, що витрати України на безпеку і оборону до 2022 року досягнуть 1 536,6 млрд гривень, що становитиме 32,5% ВВП.

З оголошенням воєнного стану Державний бюджет України збільшив видатки загального фонду сектору безпеки і оборони на 1,231 млрд гривень порівняно з початком 2022 року. 1485,5 млрд гривень станом на 31 грудня 2022 року.

Збільшення видатків відбулося через зміни в українському законодавстві, згідно з якими «Державний бюджет України на 2022 рік» склав 928,8 млрд гривень, а резерви держбюджету становили 302,8 млрд гривень.

За оперативними даними, видатки органів безпеки і оборони України у 2022 році збільшаться на 188,3 млрд гривень порівняно з плановими завданнями спеціального фонду державного бюджету (12,7 млрд гривень). Станом на 31 грудня 2022 року спеціальні кошти національної безпеки і оборони України становили 201 мільярд гривень. Переважну частину доходів спеціального фонду сектору безпеки і оборони Державного бюджету України становлять благодійна діяльність, гуманітарна допомога та міжнародна технічна допомога. За результатами річного фінансового звіту за 2022 рік будуть уточнені показники спеціального фонду державного бюджету.

Відтак, у 2022 році із загального та спеціального фондів державного бюджету на національну безпеку і оборону України буде спрямовано 1 536,6 млрд гривень. За інформацією Сектору безпеки і оборони України, встановлений рівень фінансування може забезпечити фінансування основних пріоритетних напрямів його діяльності в умовах воєнного стану у 2022 році, зокрема відповідно до постанови Постанови Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року про надання військовослужбовцям, рядовим солдатам і працівникам міліції матеріально-технічних засобів, грошового забезпечення та додаткової винагороди, сім'ям загиблих воїнів – надання одноразової грошової допомоги та інших соціальних виплат. Світові військові витрати зростають п'ятий рік поспіль до рекордних 2240 мільярдів доларів. до 2022 року (табл. 2.2). Звичайно, найбільше зростання витрат спостерігалось в Європі (+13%), в основному за рахунок витрат в Росії та Україні [24].

Таблиця 2.2 – Динаміка військових витрат за ТОП-5 країнами світу в 2018-2022 рр., млрд. дол.

Країна	2018	2019	2020	2021	2022
США	682.5	734.3	778.4	800.7	877
Китай	232.5	240.3	258.0	293.4	292
Індія	66.3	71.5	72.9	76.6	81
Великобританія	55.7	56.9	60.7	68.4	68
Росія	61.6	65.2	61.7	65.9	86

Видно, що останні роки країни збільшують видатки на оборону. Занепокоєння щодо військового конфлікту росії з Україною та зростання загрози від росії значною мірою впливають на рішення щодо витрат на оборону у багатьох інших країнах. Країни зміцнюють свої військові сили у відповідь на погіршення ситуації з безпекою, покращення якої вони не очікують найближчим часом.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблемні аспекти здійснення видатків на оборону та шляхи їх вирішення

До 2014 року Україна приділяла мало уваги питанням національної безпеки. Лише вторгнення та анексія Криму росією, розгортання військових дій на сході України виявили всі слабкості та неефективність системи оборони, яка існувала на той час, тому наша країна була змушена відновлювати свій оборонний комплекс майже з нуля.

1. Відновлення системи оборони України пройшло частково успішно: видатки на оборону збільшено, загальний план видатків на оборону встановлено на рівні 3% ВВП. Так, за даними GlobalFirePower, у 2014 році видатки України на оборону становили 4,8 млрд. дол., а в 2020 році – 9,6 млрд. дол., тобто вдвічі більше. За 2022 рік видатки на оборону зросли ще на 91%, а в цілому за період 2018-2022 рр. – на 1078% [27].

Проте, незважаючи на високі темпи зростання видатків на оборону в Україні, існують певні проблеми з їх структурою, оскільки приблизно 74,17% видатків на оборону спрямовується на забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовку особового складу та військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів та їх утриманців, а лише 21,3% – на переозброєння, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів і обладнання, що є недостатнім для країни в умовах війни.

Важливим напрямком зміцнення національної оборони країни є соціальне забезпечення військовослужбовців. По-перше, це прямий обов'язок держави відповідно до закріплених Конституцією прав і свобод особи. По-

друге, у поєднанні з військовою специфікою військові потребують належного соціального забезпечення, а соціальне забезпечення, визначене чинним законодавством, є комплексним.

Так, С. Ветлинський зазначає, що соціальний захист – це «цілеспрямована та систематична діяльність держави та громадянського суспільства щодо забезпечення дієвості правових актів, які надають військовослужбовцям належні пільги, гарантії та компенсації під час проходження військової служби» [26].

Більшість видатків Міністерства оборони України йде на утримання військових частин. Комісії за цими умовами розраховуються за загальноприйнятою методикою шляхом множення середнього розміру позицій і валютного забезпечення на визначений коефіцієнт. Відповідно до Закону України «Про грошове забезпечення військовослужбовців, начальницького складу та інших осіб» [27] матеріальне забезпечення військовослужбовців включає щомісячне основне та додаткове грошове забезпечення, а також одноразове додаткове забезпечення.

Згідно зі звітом Міністерства оборони України за 2021 рік, середньомісячна заробітна плата українських військовослужбовців становила 9579,00 грн, а середньомісячне грошове забезпечення – 13732,5 грн[28]. Таким чином, коли національна заробітна плата зросла на 23%, військові витрати зросли лише на 5%, і була значна різниця між середнім темпом зростання заробітної плати та середнім темпом зростання фінансування. Це видно на прикладі 2019 року, коли темп зростання середнього грошового заробітку становив 38%, що є найвищим показником за 2018-2021 роки, тоді як темп зростання середньої зарплати становив лише 6%.

З метою покращення системи оплати праці військовослужбовцям зарплати військових в 2023 році будуть суттєво відрізнятися. Сума виплат тепер напряму залежить від участі в бойових (спеціальних) завданнях та результатів бойових дій.

Щоб краще зрозуміти ці зміни, у Додатках Б та В показано, як розраховуватиметься попередній (2022 р.) платіж за заробітною платою і як він обчислюватиметься після 1 лютого 2023 року. Зокрема, стрілець сухопутних військ в тилу торік отримав трохи більше 40 тис. грн. Цього року його зарплату скоротять вдвічі – до 20,5 тис. грн. У разі участі в бойових діях він отримав 113 тис. грн. Тепер при участі в бойових діях він отримуватиме більше – 120 500 грн, а при виконанні бойових (спеціальних) завдань – 50 500 грн.

Як наслідок, події 2014 року, пов'язані зі збройною агресією росії, а потім і повномасштабною війною, докорінно змінили ставлення до таких питань, як зміцнення обороноздатності та національної безпеки нашої держави, фінансування Збройних Сил України, реформування військової сфери, а також видатки на оборону та національну безпеку [29]. Однак хоча оборонний сектор розвивається добре, проблеми все ще залишаються.

Після початку війни росії проти України кардинальні зміни у фінансуванні оборони були природними та вкрай необхідними. У процесі реформування Збройних Сил України виникла низка питань щодо зміни методів планування, пошуку додаткових джерел фінансування та контролю за ефективним використанням фінансових ресурсів.

Основними заходами, за допомогою яких можна оптимізувати оборонне фінансування в Україні, є:

- забезпечення належного рівня фінансового забезпечення військовослужбовців;
- збільшення фінансування оборонного сектору;
- зміна структури оборонних видатків відповідно до стандартів НАТО.

Отже, необхідно визначити основні заходи, за допомогою яких можна оптимізувати фінансування оборони України:

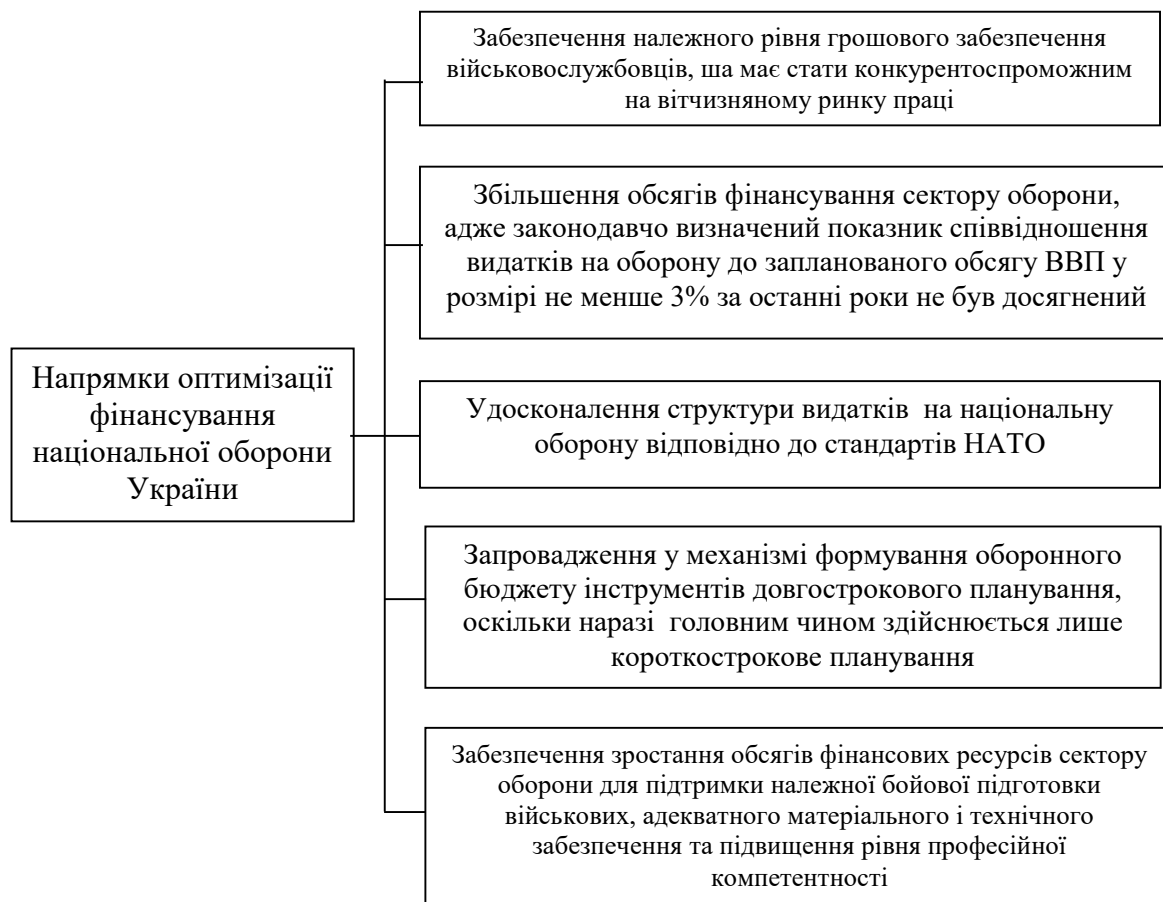

Рисунок 3.1 - Напрямки оптимізації фінансування національної оборони України [29]

Крім того, питання фінансового забезпечення Збройних Сил України залишається пріоритетним і потребує вирішення, оскільки фінансове забезпечення військовослужбовців наразі неоптимальне.

Основними проблемами фінансового забезпечення військових частин Збройних Сил є: недостатнє фінансування бюджету у військовій сфері, фінансування практично всіх статей військових видатків нижче необхідного обсягу, відсутність механізмів контролю за цільовим та ефективним їх використанням. виділених фінансових ресурсів. Якість надання соціальних послуг.

Тому існує нагальна потреба утримувати військові частини Збройних Сил на основі спільного фінансування державного та місцевого самоврядування.

Крім основної форми бюджетного фінансування, військовим частинам необхідно попрацювати над пошуком та залученням інших джерел: коштів від надання платних послуг, спонсорської допомоги, благодійних внесків, добровільних пожертвувань юридичних та фізичних осіб, у тому числі іноземних, благодійних фондів та організацій та інші заборонені законодавством джерела фінансування.

2. Управління коштами у військових частинах Збройних Сил має бути спрямоване, перш за все, на підвищення ефективності їх використання. Водночас сучасна практика свідчить, що типовими видами неефективності управління та використання військових фінансових ресурсів є [30]:

- неефективне управління коштами через недостатнє планування, відсутність обґрунтованого прогнозування та планування, що позначається на ефективності управлінських рішень;
- неефективне використання коштів цільових фондів державного бюджету, підготовки фахівців;
- неефективне використання коштів, тривале зберігання коштів на реєстраційному рахунку розпорядника бюджетних коштів поточного рахунку підпорядкованої організації, але не використані;
- втрати частини коштів бюджету через необґрунтовані управлінські рішення;
- неефективне використання коштів на придбання основних засобів (обладнання) тощо.

Таким чином, аналізуючи динаміку та структуру видатків на оборону, а також досліджуючи практику їх реалізації, можна підсумувати основні проблеми, накопичені у сфері фінансування оборони в Україні:

- незважаючи на динамічне зростання витрат на оборону, вони ще не досягли встановленого орієнтиру відносно ВВП (3%);

– протягом 2018-2021 рр. не виконуються планові показники видатків на оборону в державному бюджеті та не збалансовується фінансування видатків протягом року;

– відсутність середньо- та довгострокового бюджетного планування, особливо планування видатків на оборону, що обтяжує, а подекуди й ускладнює бюджетне фінансування довгострокових проєктів, залучення іноземних інвестицій, використання державно-приватного партнерства у сфері оборони. ;

– недостатнє фінансування видатків на оборону в запланованих бюджетних програмах;

– процес визначення обсягу видатків на оборону залишається недостатньо прозорим, піддається впливу суб'єктивних факторів, політичних сил та галузевого лобізму;

– структура видатків на оборону є необґрунтованою: поточні видатки становлять майже 95%, оплата праці – 43,5%, а капітальні – лише 3-5%.

Для подолання зазначених негативних тенденцій у сфері бюджетного фінансування оборони України необхідно забезпечити:

– зміцнення наукової основи фінансового забезпечення фондів оборони країни;

– розробити середньостроковий план витрат на національну безпеку та оборону;

– удосконалити цільове формування плану видатків на оборону, оптимізувати склад і зміст плану бюджету, уточнити оціночні показники;

– збільшення інвестиційної частини оборонного бюджету для забезпечення розвитку військових комплексів;

– удосконалення державного управління у сфері оборони, зокрема підвищення ефективності та розвиток засобів і методів фінансового контролю;

– формувати ефективні моделі державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки та оборони;

- залучення іноземних інвестицій у розвиток оборонних комплексів;
- забезпечити більшу прозорість діяльності військової адміністрації, що сприятиме зменшенню корупції та ліквідації схем використання державних коштів;
- сприяння цивільному контролю за формуванням і використанням видатків на оборону, боєготовністю Збройних Сил України;
- вивчати та впроваджувати кращий іноземний досвід фінансування оборони, поступово впроваджуючи процедури та стандарти НАТО на основі вдосконалення існуючої нормативно-правової бази.

3.2. Напрями підвищення ефективності видатків на оборону в Україні та перспективи їх розвитку

Зважаючи на повномасштабну військову агресію та окупацію окремих територій в Україні, а також питання збільшення державних витрат на захист національної обороноздатності нашої держави, Україна реформує Збройні Сили України та інші військові структури відповідно до вимог України. Час і можливість розглянути державні витрати на оборону стали невідкладними. Також важливо оптимізувати видатки державного бюджету національного оборонно-промислового комплексу, що необхідно для максимального прискорення перемоги України над росією. Перед українськими науковцями, практиками та державними службовцями стоїть актуальне завдання розробки ефективних механізмів бюджетного забезпечення обороноздатності України.

Дослідження проблем сучасного оборонного бюджету України зумовлене різкою активізацією військової агресії в останні роки, з початком у лютому 2022 року широкомасштабної війни, яка суттєво впливає на кількість, форму та джерела військової сфери, а також призводить до

необхідності збільшення ВВП у перерозподіленій частці структурної складової видатків на оборону державного бюджету України.

Витрати на оборону також залежать від прийнятої державою військової доктрини. Можна виділити три основні типи військової доктрини [29]:

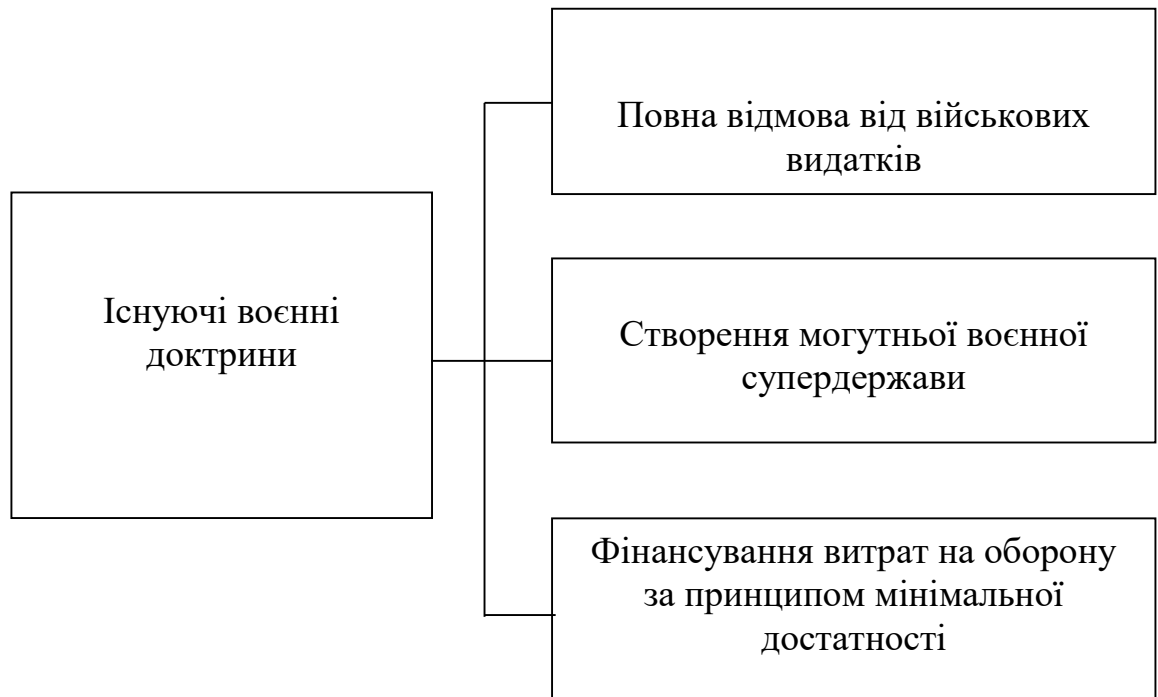

Рисунок 3.2 - Існуючі воєнні доктрини [31]

Фонди національної оборони України реалізуються відповідно до третього принципу. Особливістю цього принципу є те, що більша частина видатків здійснюється за рахунок державного бюджету, а місцевий бюджет гарантує вартість видатків на військові комісаріати [32].

Останніми роками витрати на оборону України збільшувалися за рахунок третього методу, тобто прихованого (опосередкованого) фінансування, і масштаб був невеликим, і в окремі роки він становив менше 1% ВВП. Наприклад, у 2009 році, мабуть, був встановлений антирекорд – вперше за часи незалежності України бюджет Міноборони України опустився нижче 1% ВВП – лише 0,71% без цільових коштів. Такий рівень фінансування є вкрай недостатнім, адже від їх боєздатності та готовності залежить ефективність Збройних Сил України.

У світі доведено, що витрати менше 1% ВВП країни на рік можуть призвести до того, що така країна просто втратить свою обороноздатність, простіше кажучи, при неналежному рівні фінансування – не буде досягнуто необхідного рівня національної безпеки [32].

Ще однією проблемою українського оборонного бюджету є те, що його структура не відповідає міжнародним стандартам. Класичні військові бюджети країн-членів НАТО зазвичай складаються з трьох частин: витрати на особовий склад (до 45%), витрати на бойові дії (25%), фінансування оборонних досліджень і розробок (до 10%) і придбання нових озброєнь і техніки (до 20 %). Тоді на утримання особового складу витрачалося до 80% оборонного бюджету України [33, с. 118].

На нашу думку, такі видатки можна назвати звичайним проїданням оборонного бюджету, оскільки коштів на «купівлю озброєння та військової техніки» чи дослідно-конструкторські роботи в оборонному секторі практично немає.

Серед спеціальних груп видатків на оборону найбільшу питому вагу займають видатки на військову оборону, які складають близько 90% фінансових ресурсів. Видатки на військову оборону – це кошти, що використовуються для утримання та підтримки Збройних Сил України [34, с. 63].

Відповідно до ухваленого в Україні проекту Закону про державний бюджет України на 2023 рік, уряд значно збільшив видатки на національну безпеку та оборону, враховуючи, що війна в Україні триває вже понад рік.

Очікується, що у 2023 році стаття оборонних видатків держбюджету становитиме близько 50% доходів держбюджету. Витрати на оборону та безпеку досягнуть безпрецедентних 17,9% ВВП країни в 2023 році [35].

В Україні, яка знаходиться в центрі війни, встановлено ціль у 3 відсотки ВВП, і її дотримання має вирішальне значення з 2014 року. Одне з найвищих значень у 2022 році – 5,95% ВВП (рис. 3.3).

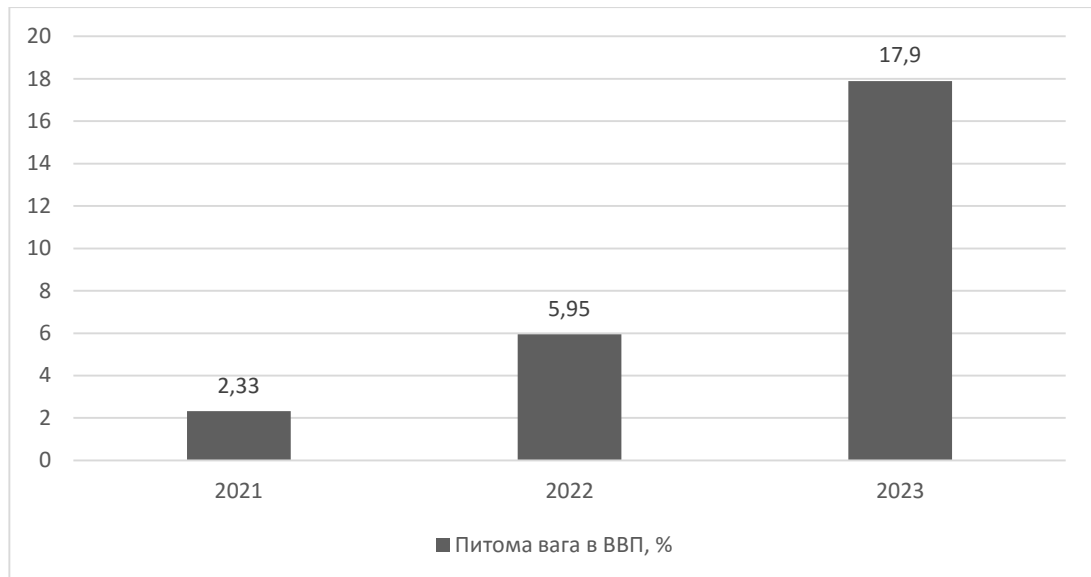

Рисунок 3.3 – Видатки на оборону в Державному бюджеті на 2023 рік, питома вага в ВВП [36]

Щоб зрозуміти зміни у способі фінансування видатків на національну оборону, варто поглянути на еквівалентні видатки з державного бюджету за попередні роки. Окреме зниження витрат на оборону у 2020-2021 роках можна пояснити впливом на економіку епідемії COVID-19 та наслідками неефективного розподілу коштів із державного бюджету України. Згідно з міжнародними стандартами, витрати на оборону мають становити не менше 2% від запланованого ВВП, а якщо рівень фінансування нижчий за визначену ціль, це свідчить про низький рівень військової та економічної безпеки країни [34, с. 81].

В 2023 році Україна згідно проекту Закону про державний бюджет України на 2023 рік встановила видатки на оборону та безпеку на рівні 1 трлн 141 млрд грн або 18,2% ВВП, і це становить понад половину видатків бюджету.

У 2023 році уряд планує витратити 857,9 млрд. грн. на Міністерство оборони. У бюджеті-2022 закладено 133,5 млрд грн.. Але це не лише Міністерство оборони, оскільки сектори безпеки та оборони включають

також інші сектори. Таким чином, МВС заклало 209,8 млрд грн проти 99,2 млрд грн в 2022 році, тобто зростання на 110 млрд. грн.. зокрема на:

- Держприкордонслужбу – зростання видатків з 14,9 млрд до 33,25 млрд;
- Національну гвардію від 14,1 до 47,1 млрд грн.;
- Національні екстрені служби – від 16,9 до 38,7 млрд. грн.;
- Нацполіцію – 36,1 млрд. грн. проти 6,86 млрд. грн..

3. Довести систему фінансового забезпечення ЗСУ до стандартів країни-члена НАТО планувалося до 2020 року, але системний дефіцит бюджету явно не дозволяє повністю реалізувати даний план. Варто зазначити, що за стандартами НАТО основними складовими витрат на оборону є до 50% коштів на утримання особового складу, 20% – на підготовку військ і не менше 30% – на закупівлі озброєння та військової техніки [37].

Окремий аналіз зарубіжного досвіду також показує, що витрати на оборону мають розподілятися таким чином: 40% – на утримання збройних сил, 20% – на підготовку військ, 40% – на розвиток озброєння та військової техніки [30].

З початком тотальної війни зросла і вартість українських спецслужб. У ще «мирному» бюджеті 2022 року на Головне управління розвідки закладено 4,5 мільярда гривень. У новому – 11,6 млрд. Служба зовнішньої розвідки не сильно зросла - з 4,5 мільярда до 4,7 мільярда.

І СБУ, яка, наприклад, могла бути причетна до вибуху на Кримському мосту (принаймні так писали багато ЗМІ). У 2023 році на ці цілі планується витратити 22,24 млрд грн проти 16,15 млрд грн, виділених рік тому.

У цих трьох відомствах найбільше витратили на дуже загальну статтю – «заходи у сфері забезпечення національної безпеки» або «розвідувальна діяльність у сфері оборони».

Але є і видатки більш конкретні у СБУ, СЗР або ГУР Міноборони - "Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців". Тут можна зробити невелику оцінку:

- СБУ – 120,5 млн;
- Служба зовнішньої розвідки - 125 млн грн;
- Гурмо — 150 млн грн

Отже, дослідивши окремі аспекти видатків державного бюджету на забезпечення обороноздатності України, варто резюмувати, що з кожним роком зростає актуальність збільшення коштів на видатки на оборону держави.

Проте з початком повномасштабної війни на нашій території фінансові потреби держави для забезпечення територіального захисту нашої незалежної держави зросли в десятки разів, тому в 2023 році видатки на оборону об'єктивно становитимуть половину всього державного бюджету. На жаль, тривалий час наш оборонний бюджет був звичайним «бюджетом виживання», який став одним із факторів збройної анексії частин наших суверенних територій.

Недостатній рівень військового фінансування в період реформування під час війни актуалізував питання про необхідність якісної зміни планування, розподілу, витрачання та обліку фінансових ресурсів, а також пошуку внутрішніх джерел фінансування армії [38].

Забезпечення раціонального використання коштів оборони в сучасних умовах господарювання залежить від професіоналізму, вміння працювати в нових умовах і потребує кваліфікованої діяльності органів управління та особового складу Збройних Сил України. Основною вадою фінансового становища Збройних Сил України є недосконалий розподіл видатків на оборону.

Це безпосередньо впливає на виконання загальнодержавної програми реформування та розвитку української армії, її забезпечення в умовах війни в Україні.

Успішне вирішення завдань, поставлених перед Збройними Силами України, обов'язково залежить від правильного визначення і раціоналізації

потреб і організації коштів. Крім того, видатки на оборону є важливою складовою державних фінансів. Такі витрати [39]:

- спрямовані на те, щоб забезпечити умови для обороноздатності країни;
- розвиток вітчизняних дослідно-конструкторські та науково-дослідні роботи в галузі оборони;
- підготовка висококваліфікованих спеціалістів на найвищому рівні;
- створити робочі місця;
- забезпечення української армії сучасним озброєнням та військовою технікою власного виробництва;
- повоєнний експорт озброєнь, що може розширити потенціал країни та наповнити державний бюджет країни додатковими коштами для відновлення України після війни;
- задоволення соціальних потреб особового складу та підвищення мотивації до служби в Збройних Силах України.

Оборонний бюджет — це загальна сума грошей, яку держава надає для фінансування конкретних потреб збройних сил у певному фінансовому році. Боездатність, моральний стан та соціальна захищеність Збройних Сил України значною мірою залежать від реалізації механізмів фінансового забезпечення військових. Крім того, для фінансування суміжних програм необхідно розробити та законодавчо визначити напрямок залучення ресурсів.

Таким чином, фіскальний механізм у цілому є принциповою схемою практичного використання військових фінансів у воєнній економіці та їх впливу на військово-економічну складову системи обороноздатності країни.

Незважаючи на значні досягнення у формуванні багатьох важливих складових військових фінансів, існуюча система бюджетного прогнозування та планування має складні принципові проблеми, головною з яких є відокремлення бюджетного прогнозування від державного планування.

Водночас чіткого зв'язку між державним і оборонним бюджетним плануванням немає. У результаті військовий бюджет формується не за принципом фактичної потреби, а за принципом залишку, тобто без урахування пріоритетів державної програми розвитку Збройних Сил України [40].

По-друге, існує прецедент, коли бюджетне прогнозування фактично підпорядковане короткостроковому бюджетному плануванню, а не навпаки. Насправді і бюджетні прогнози, і фінансове планування є декларативними, оскільки програмні прогнози не є справжніми орієнтирами та не відповідають реальності бюджетного фінансування.

По-третє, програмно-цільовий підхід до формування та розподілу військових фінансів часто не базується на стратегічних завданнях, а супроводжується системою неправильно обраних показників. У цьому випадку порушується глибинний характер оборонної стратегії країни, її здатність визначати широкий спектр назрілих завдань і цілей. Очевидно, що наслідком цієї планової деформації є порушення фінансової політики. Вони справді ускладнюють виконання завдання досягнення необхідної обороноздатності нації якнайбільш фінансово обґрунтованим способом. З усіх статей державного бюджету саме видатки на оборону привернули найбільшу громадську та міжнародну увагу. Оборонні структури мають бути ефективними, тобто мати потрібний ефект. При цьому він економічний, тобто здатний досягти бажаного ефекту без перевитрат, мінімізуючи витрати. Сьогодні головним завданням, яке стоїть перед сучасною оборонною структурою, є забезпечення нового балансу між повноваженнями Збройних Сил та наявними фінансовими ресурсами. В умовах обмежених витрат на оборону та сучасних змін у стратегічних пріоритетах зростає потреба в отриманні максимального ефекту від тих коштів, які виділяються на оборону.

Тому в умовах війни країна не може допустити недофінансування оборони, оскільки це фактично негативно вплине на обороноздатність. На мою думку, для належного фінансування державою обороноздатності

України необхідно спрямувати державні видатки на підвищення рівня бойової підготовки, матеріально-технічного забезпечення армії. З метою недопущення нецільового використання коштів, спрямованих на забезпечення обороноздатності країни, вважаю за необхідне проводити регулярні перевірки та інспекції ефективного розподілу та використання окремих коштів. Також важливо залучити іноземні інвестиції та міжнародну допомогу для модернізації військово-оборонного комплексу України.

Сьогодні як ніколи актуальним є фінансове забезпечення потреб Збройних Сил України, оскільки вони є одним із найважливіших державних пріоритетів, запорукою незалежності Української держави, умовою її сталого економічного розвитку та повоєнного відновлення країни.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження сучасного стану видатків на оборону, а також визначення проблемних аспектів розробка заходів удосконалення видатків на оборону України в сучасних умовах дозволило сформулювати наступні висновки.

Встановлено, що необхідно вдосконалити українське бюджетне законодавство шляхом перегляду ст. 2 Бюджетного кодексу України – поняття «видатки бюджету» – це кошти бюджету, акумульовані в бюджеті відповідного рівня згідно із законом (рішенням) про річний бюджет і використовуються для виконання асигнувань, органам державної влади та місцевого самоврядування відповідно до положень бюджетного законодавства щодо завдання та функції органів самоврядування.

Досліджено, що витрати на оборону - це грошові витрати, що надаються для оборони країни, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження, а також витрати на ліквідацію їх наслідків. Видатки на оборону передбачають виділення коштів на національну оборонну підготовку, включаючи утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження та ліквідацію наслідків військових дій. Основним органом української держави, що виконує функцію оборони в країні, є Збройні Сили України, управління якими повністю належить до компетенції держави, чії обов'язки значно зростають під час кризи/війни, оскільки війну ще називають війною економік. Фінансування потреб оборони України повністю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, розмір яких визначається Законом України "Про державний бюджет України на відповідний рік" для забезпечення належного виконання завдань оборони, але не менше 3% планової валової вартості продукції. Крім того, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо матеріально-фінансового забезпечення зміцнення національної обороноздатності

України», фінансування Збройних Сил може здійснюватися додатково за рахунок благодійних внесків.

Проаналізовано, що протягом досліджуваного періоду видатки бюджету України мали чітку динаміку до зростання із рівня в 985842 млн. грн. в 2018 році до рівня в 2705423,3 млн. грн. за результатом 2022 року. Найбільший темп приросту видатків був зафіксований в 2022 році і становив 81,54%. Аналізуючи приріст видатків в розрізі статей, за останні 5 років найбільший приріст видатків був зафіксований в видатках на оборону (+1077,93%), видатках на громадський порядок, безпеку (+279,3%), видатки на охорону здоров'я (+714,7%) та соціальний захист та забезпечення (+159,96%). Видатки на оборону в Україні протягом 2018-2022 мали чітку динаміку до зростання із рівня в 97,024 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 106,627 млрд. грн. в 2019 році, тобто на 9,9%. За 2020 рік видатки на оборону збільшилися до рівня в 120,374 млрд. грн., або на 12,89%. За 2021 рік видатки на оборону зросли на 5,94% до рівня в 127,527 млрд. грн. За 2022 рік видатки на оборону зросли на 796% до рівня в 1142,872 млрд. грн. Питома вага видатків на оборону протягом 2018-2022 років зросла із рівня в 9,84% в 2018 році до рівня в 42,24% за результатом 2022 року. Протягом 2018-2022 рр. питома ваги видатків бюджету на оборону в ВВП України мала тенденцію до збільшення із рівня в 2,73% в 2018 році до рівня в 5,95% за результатом 2022 року. За період 2018-2022 рр. обсяг видатків на Міністерство оборони України мало тенденцію до зростання із рівня в 94,959 млрд. грн. в 2018 році до рівня в 1113,343 млрд. грн. за результатом 2022 року. За функціональною класифікацією видатки на оборону протягом 2018-2022 рр. зросли із рівня в 97,024 млрд. грн. до рівня в 1142,872 млрд. грн. в 2022 році. В структурі видатків, які здійснюються із Державного бюджету України на оборону, за їх функціональною класифікацією у 2018–2022 р. найбільшу питому вагу займали видатки на військову оборону, питома вага яких упродовж досліджуваного періоду зросла із рівня в 90,23% в 2018 році до рівня в 96,79% за результатом 2022 року.

Визначено, що до 2022 року із загального та спеціального фондів державного бюджету на національну безпеку і оборону України буде спрямовано 1 536,6 млрд гривень. За інформацією Сектору безпеки і оборони України, встановлений рівень фінансування може забезпечити фінансування основних пріоритетних напрямів його діяльності в умовах воєнного стану у 2022 році, зокрема відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року про надання військовослужбовцям, рядовим солдатам і працівникам міліції матеріально-технічних засобів, грошового забезпечення та додаткової винагороди, сім'ям загиблих воїнів – надання одноразової грошової допомоги та інших соціальних виплат.

Визначено, що військові витрати збільшуються восьмий рік поспіль до рекордних 2240 млрд. дол. до 2022 року. Звичайно, найбільше зростання витрат спостерігалось в Європі (+13%), головним чином через витрати в росії та Україні. Однак занепокоєння щодо військової допомоги Україні та зростання загрози для росії значною мірою впливають на рішення щодо витрат у багатьох інших країнах, як і напруженість у Східній Азії. Країни зміцнюють свої військові сили у відповідь на погіршення ситуації з безпекою, покращення якої вони не очікують найближчим часом.

Для подолання зазначених негативних тенденцій у сфері бюджетного фінансування оборони України необхідно забезпечити:

- зміцнення наукової основи фінансового забезпечення фондів оборони країни;
- розробити середньостроковий план витрат на національну безпеку та оборону;
- удосконалити цільове формування плану видатків на оборону, оптимізувати склад і зміст плану бюджету, уточнити оціночні показники;
- збільшення інвестиційної частини оборонного бюджету для забезпечення розвитку військових комплексів;

- удосконалення державного управління у сфері оборони, зокрема підвищення ефективності та розвиток засобів і методів фінансового контролю;

- формувати ефективні моделі державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки та оборони;

- залучення іноземних інвестицій у розвиток оборонних комплексів;

- забезпечити більшу прозорість діяльності військової адміністрації, що сприятиме зменшенню корупції та ліквідації схем використання державних коштів;

- сприяння цивільному контролю за формуванням і використанням видатків на оборону, боєготовністю Збройних Сил України;

- вивчати та впроваджувати кращий іноземний досвід фінансування оборони, поступово впроваджуючи процедури та стандарти НАТО на основі вдосконалення існуючої нормативно-правової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України з правками та доповненнями №2456 від 01.01.2023. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 9.03.2023 р.).
2. Крисоватий А., Синютка Н. Трансформація державних фінансів України в системі децентралізаційних процесів. Журнал європейської економіки. 2016. №1. С. 35–56.
3. Чуркіна І.Є. Еволюція наукових концепцій щодо проблематики бюджетної системи. Вісник соціально-економічних досліджень. 2014. №2. С. 164–172.
4. Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благун І. Г., Чуй І. Р. Фінанси: навч. посібник. Київ: Знання, 2006. 247 с.
5. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
6. Бюджетна система : підруч. / за ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К. : Центр учбової літератури; Тернопіль : Економічна думка, 2012. 871 с.
7. Бюджетний менеджмент: Підручник / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
8. Формування і функціонування бюджетної системи України: Монографія / [С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.]; за заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: Книга, 2003. 344 с.
9. Про затвердження Роз'яснень щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Роз'яснень щодо застосування класифікації кредитування бюджету: наказ Державного казначейства України від 04.11.2004 р. № 194. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DKU0242 (дата звернення: 10.03.2023 р.).
10. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації

кредитування бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 р. № 333. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12/paran18> (дата звернення: 9.03.2023 р.).

11. Про національну безпеку України: Закон України №2469 від 15.06. 2022. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 9.03.2023 р.).

12. Про затвердження Положення про продовольче забезпечення Збройних Сил України на мирний час : Наказ Міністерства оборони України від 09.12.2002 р. № 402. Дата оновлення: 09.08.2017. URL: [show/z0992-02](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0992-02) (дата звернення: 14.03.2023).

13. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : Наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260. Дата оновлення: -18 (дата звернення 11.02.2023).

14. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф.: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 21 с.

15. Про оборону України: Закон України за станом: від 6 грудня 1991 року №1932-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/page> (дата звернення: 9.03.2023 р.).

16. Артус М.М., Хижа Н.М. Бюджетна система України : навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. 220 с.

17. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку в рамках класичної та неокласичної теорій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. №1. С. 98–103.

18. Наказ Міністерства фінансів України “Про бюджетну класифікацію” від 14 січня 2014 р. №11. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 11.03.2023 р.).

19. Пашинський В.Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони держави: визначення поняття та структури. Основні напрями розвитку системи публічного адміністрування: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 104 с.

20. Карп Є. В. Структурні зміни видатків Державного бюджету України на оборону. Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 804–810.

21. Defense Expenditures of NATO Countries. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210611-pr-2021-094-en.pdf (дата звернення: 7.03.2023 р.).

22. Шевчук І.Л., Черепанова В.О., Ставерська Т.О. Бюджетна система : навчальний посібник. Друге видання, перероблене і доповнене / за заг. ред. Іванченко І. С. Харків: ХПІ, 2015. 284 с.

23. Радіонов Ю. Д. Оцінка ефективності державних видатків / Економіка України. - 2013. № 12. -С. 76–87.

24. Український портал про фінанси і інвестиції Мінфін URL: <https://minfin.com.ua/ua/about/> (дата звернення: 11.04.2023 р.).

25. Статистичний збірник Міністерства фінансів «Бюджет України – 2019». URL: https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik__ (дата звернення: 17.04.2023 р.)

26. Онлайн-медіа Міністерства оборони України URL: <https://armyinform.com.ua/2020/04/27/ukrayina-za-obsyagom-oboronnyh-> (дата звернення: 15.04.2023 р.)

27. Стокгольмський міжнародний інститут досліджень миру URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increasedecade-says-sipri-reaching-1917-billion> (дата звернення: 09.04.2023 р.)

28. Ветлинський С. Соціальний захист військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1. С. 198–205.

29. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704. URL : (дата звернення: 16.04.2023 р.)

30. Кириленко О. Сучасні тенденції видатків на оборону з Державного бюджету України. Світ фінансів. 2019. № 3(60). С. 179-188.

31. Звіти про виконання Міністерством оборони України державного (дата звернення: 16.04.2023 р.)

32. Левчук О. В. Фінансове забезпечення Збройних сил України: тенденції та основні шляхи реформування : збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2020. № 2(69). С. 53.

33. Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П. Бюджетна система : підруч. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с

34. Карп Є. В. Структурні зміни видатків державного бюджету України на оборону. Економіка і суспільство. 2018. № 14. С. 804–810.

35. Шевчук І.Л., Черепанова В.О., Ставерська Т.О. Бюджетна система: навчальний посібник. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2015. С. 234

36. Проць Н. В., Бокій О. В. Система видатків державного бюджету України: проблеми та необхідність оптимізації. Фінансовий простір. № 2 (22). 2016. С. 61-66.

37. Романовська Ю. А., Урбанович В. А. Видатки на оборону: порівняльний аналіз ситуації в Україні та країнах НАТО. Гроші, фінанси і кредит. 2018. Вип. 28-2. С. 117-120.

38. Видатки держбюджету України (2019-2022). Мінфін. URL: (дата звернення: 18.04.2023 р.)

39. Павло Калашник. Максимум на оборону, чимало на дороги та майже 2 мільярди на Єдиний телемарафон: бюджет-2023. URL: (дата звернення: 19.04.2023 р.)

40. Чеберяко О., Смаль А. Вплив макроекономічних показників на фінансування потреб оборони держави. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. "Економіка". 2012. № 138. С. 45-49.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 - Нормативно-правові акти, які регламентують видатки на оборону [18]

Нормативний акт	Характеристика
1	2
Конституція України	Конституція України закріплює як одну з найважливіших функцій держави, що є справою всього українського народу, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки
Бюджетний кодекс України	Бюджетним кодексом України визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.
Закон України «Про Державний бюджет України за ... рік»	Визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.
Закон України «Про оборону України»	Цей Закон встановлює засади оборони України також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб та обов'язки громадян України у сфері оборони.
Закон України «Про Збройні Сили України»	Цей Закон визначає функції, склад Збройних Сил України, правові засади їх організації, діяльності, дислокації, керівництва та управління ними.
Закон України «Про організацію оборонного планування»	Цей Закон визначає завдання, принципи, зміст і порядок планування в галузі оборони та координації дій органів державної влади в цій сфері.
Закон України «Про здійснення державних закупівель»	Укладення державних контрактів з оборонного замовлення здійснюється державними замовниками з урахуванням затверджених основних показників оборонного замовлення шляхом визначення на конкурентних засадах виконавців серед суб'єктів господарської діяльності.

Продовження таблиці А.1

1	2
Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану (порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб) та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану.
Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»	Цей Закон визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.
Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»	Цей Закон визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції.

Таблиця А.2 – Класифікація видатків [6]

Назва виду видатків	Характеристика
Поточні видатки	видатки бюджету на фінансування підприємств, установ, організацій і органів, визначені на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення.
Капітальні видатки	це видатки бюджету на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави, а саме: капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови народного господарства; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Таблиця А.3 - Система показників для аналізу ефективність видатків на оборону

№	Назва показника	Формула	Одиниці виміру	Економічна інтерпретація
1	Доходи Державного бюджету	ДДБ	млн. грн.	Відображає загальну суму доходів Державного бюджету
2	Видатки Державного бюджету	ВДБ	млн. грн.	Відображає загальну суму видатків з Державного бюджету
3	Середня чисельність населення за рік	Ч	млн. осіб	Відображає середню чисельність населення за рік
4	Валовий внутрішній продукт	ВВП	млн. грн.	Макроекономічний показник, який представляє собою ринкову вартість всієї кінцевої виробленої продукції і наданих послуг у всіх галузях економіки країни за певний період, як правило, за рік.
5	Видатки Державного бюджету на оборону	ВДБ _{обор}	млн. грн.	Відображає загальну суму видатків з Державного бюджету на оборону
6	Відносна питома вага видатків з державного бюджету в ВВП	ВДБ / ВВП	%	Відображає питому вагу видатків з Державного бюджету в ВВП України
7	Відносна питома вага видатків на оборону з державного бюджету в ВВП	ВДБ _{обор} / ВВП	%	Відображає питому вагу видатків на оборону з Державного бюджету в ВВП України
8	Видатки державного бюджету в розрахунку на особу	ВДБ / Ч	%	Відображає видатки з Державного бюджету в розрахунку на одну особу
9	Видатки державного бюджету на оборону в розрахунку на особу	ВДБ _{обор} / Ч	%	Відображає видатки на оборону з Державного бюджету в розрахунку на одну особу

Таблиця А.4 – Групи видатків державного бюджету на оборону [13]

Назва групи видатків	Характеристика
Прямі	видатки оборонних міністерств та відомств, зокрема видатки на утримання та навчання особового складу збройних сил, придбання, утримання та експлуатацію озброєння, військової техніки та майна, військові науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи, видатки на цивільну оборону, військову допомогу іноземним державам тощо.
Побічні	Видатки, що за своїм характером та значущістю належать до оборонних видатків, але проходять за кошторисами цивільних міністерств і відомств.
Непрямі	бюджетні затрати, пов'язані з утриманням збройних сил, гонкою озброєнь, ліквідацією наслідків війн (проценти та погашення державного боргу, пенсії й допомога ветеранам війни, інвалідам, сім'ям загиблих, затрати щодо відбудови руйнувань, спричинених війною, виплати репарацій тощо).

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 - Динаміка видатків бюджету в Україні в 2018-2022 рр.,

млн. грн [21]

Статті	2018	2019	2020	2021	2022	Темп приросту за 5 років, %
Усього	985842	1072892	1288017	1490259	2705423	174,43
Загальнодержавні функції	162950	168206,5	163849,4	206643,1	201999,1	23,96
Оборона	97024	106627,7	120374,1	127527,3	1142872	1077,93
Громадський порядок, безпека, судова влада	116876	140151,2	157672,5	174409,6	443323,2	279,31
Економічна діяльність	63600,7	72365,1	168889	180989,9	95368,4	49,95
Охорона навколишнього середовища	5241,2	6316,2	6636,8	8200,2	4714,1	-10,06
Житлово-комунальне господарство	296,9	108	88,5	164,1	528,6	78,04
Охорона здоров'я	22617,9	38561,6	124925,3	170505,2	184267,8	714,70
Духовний та фізичний розвиток	10107,1	9967	9826,4	15970,3	11051,3	9,34
Освіта	44323,4	51657,6	52857,3	63837,1	58508,1	32,00
Соціальний захист та соціальне забезпечення	163866	218628,6	322720,3	339278,9	425987	159,96
Міжбюджетні трансферти	298940	260302	160177,1	202733,3	136803,3	-54,24

ДОДАТОК В

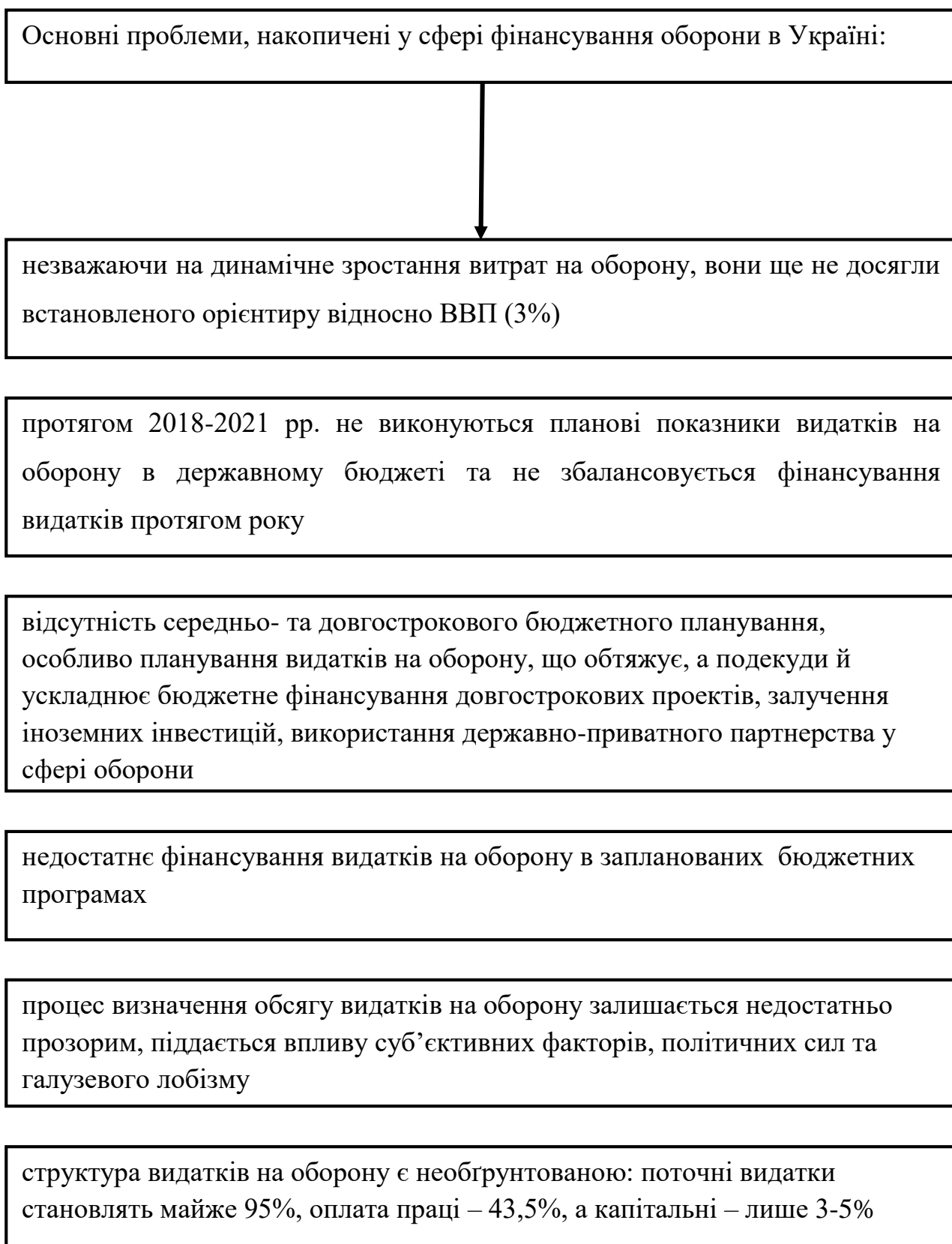

Рисунок В.1 – Основні проблеми, накопичені у сфері фінансування оборони в Україні [30]

Рисунок В.2 - Напрями підвищення ефективності витатків на оборону в Україні та перспективи їх розвитку [32]

Таблиця В.1 – Проблеми ефективності видатків на оборону в Україні та перспективи їх розвитку [30, 32].

Проблема	Шлях вирішення проблеми
<p>протягом 2018-2021 рр. не виконуються планові показники видатків на оборону в державному бюджеті та не збалансовується фінансування видатків протягом року</p>	<ul style="list-style-type: none"> • удосконалити цільове формування плану видатків на оборону, оптимізувати склад і зміст плану бюджету, уточнити оціночні показники • вивчати та впроваджувати кращий іноземний досвід фінансування оборони, поступово впроваджуючи процедури та стандарти НАТО на основі вдосконалення існуючої нормативно-правової бази
<p>процес визначення обсягу видатків на оборону залишається недостатньо прозорим, піддається впливу суб'єктивних факторів, політичних сил та галузевого лобізму</p>	<ul style="list-style-type: none"> • сприяння цивільному контролю за формуванням і використанням видатків на оборону, боєготовністю Збройних Сил України • забезпечити більшу прозорість діяльності військової адміністрації, що сприятиме зменшенню корупції та ліквідації схем використання державних коштів
<p>недостатнє фінансування видатків на оборону в запланованих бюджетних програмах</p>	<ul style="list-style-type: none"> • зміцнення наукової основи фінансового забезпечення фондів оборони країни • залучення іноземних інвестицій у розвиток оборонних комплексів

Рівень грошового забезпечення військовослужбовців у 2023 році

Посада	Розміри грошового забезпечення у 2022 році (без додаткової винагороди)			Розміри грошового забезпечення у 2023 році починаючи з 01.02.2023 (без додаткової винагороди)		
	Сухопутні збройних сил України 	Десантно-штурмові війська України, Морська піхота України, гірсько- штурмові підрозділи 	Сили спеціальних операцій 	Сухопутні збройних сил України 	Десантно-штурмові війська України, Морська піхота України, гірсько- штурмові підрозділи 	Сили спеціальних операцій
Офіцери						
Командир бригади/командир полку ССО	32 962	35 927 + 2 965	40 917 + 7 955	50 173	53 094 + 2 921	60 404 + 10 231
Заступник командира бригади/ заступник командира полку ССО	32 039	34 957 + 2 917	39 862 + 7 822	48 919	51 793 + 2 874	58 923 + 10 004
Командир батальйону	24 362	27 228 + 2 866	35 881 + 11 519	36 481	40 103 + 3 622	53 822 + 17 340
Заступник командира батальйону	21 879	25 803 + 3 924	34 560 + 12 681	33 691	38 333 + 4 642	52 037 + 18 346
Командир роти	20 774	23 695 + 2 921	32 167 + 11 393	31 224	35 219 + 3 996	48 180 + 16 956
Заступник командира роти	18 796	22 605 + 3 809	30 949 + 12 153	29 055	33 766 + 4 710	46 484 + 17 429
Командир взводу	19 095	20 308 + 1 212	28 550 + 9 455	28 229	30 067 + 1 838	42 675 + 14 447
Особи рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом						
Головний сержант роти	16 928	20 165 + 3 237	28 235 + 11 307	26 094	29 926 + 3 832	42 365 + 16 271
Інструктор з бойової арм. системи	17 157	19 848 + 2 691	27 697 + 10 540	26 040	29 351 + 3 311	41 481 + 15 441
Головний сержант взводу	16 248	19 633 + 3 386	27 344 + 11 096	24 867	28 940 + 4 073	40 778 + 15 911
Командир танка	16 459	18 726 + 2 266	26 439 + 9 980	24 862	27 875 + 3 013	40 469 + 15 607
Командир бойової машини	15 846	18 043 + 2 197	25 735 + 9 889	23 951	27 055 + 3 104	39 394 + 15 443
Командир відділення	14 532	17 690 + 3 158	25 565 + 11 033	22 677	26 556 + 3 879	38 592 + 15 915
Навідник-оператор	14 372	17 499 + 3 127	25 219 + 10 847	22 268	26 180 + 3 912	37 879 + 15 611
Механік-водій	13 966	16 850 + 2 884	24 546 + 10 580	21 618	25 403 + 3 785	36 844 + 15 226
Старший гранатометник	13 611	16 417 + 2 805	24 317 + 10 706	21 152	24 668 + 3 516	36 784 + 15 632
Стрілець	13 244	15 942 + 2 699	23 807 + 10 563	20 586	23 999 + 3 412	35 891 + 15 305
Телеграфіст	13 238	15 722 + 2 484	23 460 + 10 223	20 499	23 347 + 2 849	35 160 + 14 661
Рекрут	13 027	14 159 + 1 133	22 069 + 9 042	20 130	21 197 + 1 067	33 062 + 12 931

Рисунок В.3 – Рівень грошового забезпечення військовослужбовці у 2023 році [25]